

บทที่ ๓

บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

ในการวิจัยบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ผู้วิจัยมีประเด็นวิจัยดังต่อไปนี้

๓.๑ การเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติตนเป็นต้นแบบ

- ๓.๑.๑ การเป็นต้นแบบในการปฏิบัติธรรม
- ๓.๑.๒ การเป็นต้นแบบในการสวดมนต์ภาวนา
- ๓.๑.๓ การเป็นต้นแบบในการศึกษา

๓.๒ การเผยแผ่ด้วยเทคนิควิธีการและสื่อเอกสารสิ่งพิมพ์

- ๓.๒.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเที่ยวสั่งสอน
- ๓.๒.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการพูด
- ๓.๒.๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางด้านสื่อวิทยุกระจายเสียง
- ๓.๒.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยสื่อศิลปะและเอกสารสิ่งพิมพ์

๓.๓ การเผยแผ่ด้วยกลุ่มบุคคล

- ๓.๓.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทย
- ๓.๓.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโครงการขององค์กร
- ๓.๓.๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโครงการพระธรรมทูต
- ๓.๓.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศ

๓.๑ การเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติตนเป็นต้นแบบ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ก่อตั้งสวนโมกขพลารามขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยมีจุดมุ่งหมายในการรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้เป็นแบบอย่างแก่ภิกษุสามเณรและชาวพุทธทั่วไป ให้เหมือนสมัยพุทธกาลเพื่อจะได้เป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงเกื้อกูลต่อเหล่าพุทธบริษัททั้งท้าวดาและมนุษย์ทั้งหลายให้ได้ขจัดเสียซึ่งความทุกข์อย่างสิ้นเชิงเพราะหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาสอนเรื่องของความทุกข์และความดับไม่เหลือแห่งทุกข์สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของคำสอน ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“การปฏิบัติธรรมตามหลักที่แท้จริงของพระพุทธศาสนานั้นได้เสื่อมถอยไปจึงรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ให้มีการปฏิบัติเหมือนครั้งพุทธกาลและต้องการส่งเสริมให้ก้าวหน้าถึงที่สุดจึงได้ตั้งมีการก่อตั้งสวนโมกขพลารามขึ้นเพื่อการนี้ โดยใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา”^๑

การเกิดขึ้นของพุทธทาส จึงถือเป็นนิมิตหมายใหม่ของการแก้ปัญหาต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาให้ดีขึ้น โดยตลอดระยะเวลาหลายปีที่ท่านพยายามฟื้นฟูการปฏิบัติธรรมอย่างมากมาย เช่น การจัดอบรมการปฏิบัติธรรมทั้งภายในและภายนอกสถานที่ การปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณรที่เป็นแบบอย่างที่ดีในฐานะ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ รวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมอย่างกว้างขวางด้วยวิธีการต่างๆ มีการเขียนหนังสือธรรมะ ซึ่งมีมากมายที่จัดพิมพ์ออกเผยแผ่แล้ว เช่น หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ จำนวน ๕๐ เล่ม เป็นหนังสือในลักษณะสารานุกรม มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องปรมัตถธรรม การศึกษา การฝึกสมาธิและอื่นๆ นอกจากนั้นยังมีหนังสือชุดตามรอยพระอรหันต์ ตลอดถึงชุดบรรยายธรรมทั่วไป^๒

นอกจากนี้พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้มืบทบาทที่สำคัญยิ่งในการช่วยเหลือผู้คนในสังคมให้ดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุข โดยการแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีธรรมะเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ เช่น การให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติธรรมด้วยการทำงานตามหน้าที่ที่มีอยู่ตามสถานภาพทางสังคม ซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมที่ทุกคนสามารถทำได้ในทุกๆ สถานที่ ทุกเวลาตามที่ตนเองมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ การกระทำเช่นนี้เป็นการช่วยเหลือสังคมไม่ให้เกิดความวุ่นวาย ทำให้สังคมเป็นสุขเพราะทุกคนทำหน้าที่ของตนเอง การศึกษาการเป็นต้นแบบมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑.๑ การเป็นต้นแบบในการปฏิบัติธรรม

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้มองเห็นปัญหาทางสังคมของคนในการดำเนินชีวิต ว่าคนในสังคมปัจจุบันจะมีปัญหา (ทุกข์) อยู่ ๒ ประการ คือ ปัญหาที่แก้ได้ เป็นปัญหาทางวัตถุเมื่อเกิดขึ้นกับบุคคลใดสามารถใช้ความรู้ที่ศึกษามาแก้ปัญหาได้ และปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหาทางจิตใจ หรือปัญหาทางจิตวิญญาณ ที่เงินทอง ชื่อเสียง อำนาจ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ และสังคมปัจจุบันคนกำลังประสบปัญหาทางจิตใจมาก อาจสืบเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ขาดหลักธรรมที่จะคอยค้ำจุนจิตใจ

^๑พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาส สวนโมกขพลาราม กำลังแห่งการหลุดพ้น, (นนทบุรี : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๗.

^๒จิราพร คงเหล่, “ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗.

และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งสังคม เศรษฐกิจ การเมือง จึงยากต่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปจากเดิมได้ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับชีวิต ผู้ประสบปัญหามักจะคิดและหาทางออกจากปัญหาด้านต่างๆ ด้วยวิธีที่ไม่ถูกต้อง เช่น การหันหน้าพึ่งยาเสพติด ทำผิดกฎหมาย การฆ่าตัวตาย การคิดแก้ปัญหาด้วยวิธีการดังกล่าวไม่ถูกต้องนักเป็นเพราะไม่เข้าใจในหลักธรรมไม่ได้นำธรรมะมาใช้ในการดำเนินชีวิต สิ่งเหล่านี้จึงได้เป็นคำตอบของคำถามที่ว่าทำไมพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จึงสนใจและให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรม^๓

บทบาทสำคัญของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ที่เข้ามาแก้ปัญหาทางจิตวิญญาณ ที่ผู้คนส่วนใหญ่ประสบอยู่ และไม่สามารถแก้ไขได้ โดยการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรม ทั้งที่เป็นการปฏิบัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร ในฐานะที่เป็นบุคคลสำคัญในการช่วยเหลือสังคมด้านจิตวิญญาณสืบทอดกันมา และการปฏิบัติธรรมของประชาชนทั่วไปเพื่อให้สามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาชีวิตได้ เป็นการช่วยให้คนดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขที่แท้จริง การศึกษาบทบาทของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ในการปฏิบัติตนเป็นต้นแบบ และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังนั้น ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ประมวลเอกลักษณ์ของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ดังต่อไปนี้^๔

๑) มีสมองดี ผลงานของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) คงจะต้องลงความเห็นว่าคุณมีสมองดีมาก ดีกว่าคนอื่น โดยทั่วไป หรือดีถึงขั้นหายากเพราะถ้าดีขนาดทั่วไปคงไม่สามารถสร้างงานได้อย่างที่ปรากฏ การมีสมองดีนั้นขึ้นอยู่กับพันธุกรรม อย่างที่ท่านว่ามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ส่วนหนึ่ง กับอีกส่วนหนึ่งเกิดจากสิ่งแวดล้อม การที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้รับเหตุปัจจัยทั้งทางพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมจึงทำให้มีสมองดีเป็นแน่แท้

๒) ไม่เชื่อง่าย คนส่วนใหญ่ถูกทำให้เชื่อง่ายด้วยลักษณะของการเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษา ศาสนา กฎหมาย และวัฒนธรรม ซึ่งมีประโยชน์ในวาระที่ทำให้หมู่คณะทำอะไรเหมือนๆ กันเพื่อการเกาะกลุ่มและต่อสู้แต่มีโทษ คือ ขาดปัญญาที่จะแก้ปัญหา ซึ่งถ้าทำอย่างเดิมไปบ่อยๆ แล้วแก้ปัญหาไม่ได้ ส่วนพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เรียนในโรงเรียนสามัญศึกษาถึงชั้นมัธยมปีที่ ๓ และเรียนบาลีได้เปรียญธรรม ๓ ประโยคและปฏิเสธที่จะเรียนต่อ เลิกใช้ชีวิตอยู่แบบพระในเมือง ได้ออกไปอยู่ป่าปฏิเสธการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่ขาดเหตุผล ไม่เชื่อคำสอนแบบดาดิน ไม่เชื่อว่าสิ่งที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกจะเป็นพุทธวจนะทั้งหมด นี่เป็นเคล็ดสำคัญที่ทำให้ท่านบรรลุปัญญาอย่างเอกอุ ถ้าเชื่อง่ายและทำตามกันไปเรื่อยๆ

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^๔ประเวศ วะสี, สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๑๑.

ก็เหมือนๆ เดิม พระพุทธองค์จึงทรงสอนเรื่องกาลามสูตรที่ไม่ให้เชื่อง่าย คนส่วนใหญ่จะไม่ปฏิบัติตามหลักกาลามสูตรหรือปฏิบัติไม่ได้ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) นับเป็นผู้ที่ประยุกต์ใช้หลักของกาลามสูตรอย่างยิ่งผู้หนึ่ง

๓) ปฏิเสธวัตถุนิยม พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ปฏิเสธในลาภยศรวมทั้งการเสพติดทางวัตถุไปอยู่ป้านันอยู่อย่างง่าย ๆ ข้อนี้ทำให้ท่านได้สัมผัสกับธรรมชาติ ได้มีเวลาที่จะคิดค้นมาก คำสอนของท่านจะเน้น กินข้าวจานแฉะ อาบน้ำในคู อยู่กุฏิเล้าหมู ฟังขลุ่ยร้องเพลง และสถานที่ฉันข้าวของพระภิกษุสามเณร คือ ลานหินโค้ง อันมีชื่อเสียงเป็นสถานที่เอนกประสงค์ พระภิกษุสามเณรนั่งฉันกับพื้นทราย ญาติโยมนั่งตามพื้นตามโคนต้นไม้และพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ชอบกล่าวคำที่ว่า พระพุทธเจ้าประสูติที่พื้นดิน (สวนลุมพินีวัน) ตรัสรู้ที่พื้นดิน (ใต้ต้นโพธิ์) และปรินิพพานที่พื้นดิน (ระหว่างต้นรังคู่) และอุปสถของสวนโมกขพลารามไม่มีอาคาร เป็นที่กลางแจ้ง และที่พักของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีผู้ศรัทธาได้สร้างห้องน้ำถวายแต่ท่านไม่ได้ใช้ ท่านทรงน้ำในโอ่งข้างนอก และนอนที่แคร่เล็กๆ ซึ่งได้ตรงกับปณิธานอยู่อย่างหนึ่งของท่าน คือ เพื่อนำมนุษย์ออกจากวัตถุนิยม

๔) เป็นคนพุทธจริต พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ชอบศึกษาค้นคว้าเรื่องต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งพระไตรปิฎก คำสอนของนิกายมหายาน หรือ ศาสนาอื่น วิทยาศาสตร์ รวมทั้งประวัติศาสตร์โบราณคดี และสังคมทั่วไป ทำให้ท่านมีความรู้กว้างขวางและสามารถแสดงธรรมที่สอดคล้องกับเรื่องของชีวิต และสังคมได้ทุกแง่มุม ปัญหาของพระภิกษุสามเณร คือ ไม่สามารถสื่อความหมายทางธรรมะกับชาวบ้านได้และชาวบ้านก็ไม่สนใจพระภิกษุสามเณร เพราะเห็นว่าพระภิกษุสามเณรไม่เข้าใจปัญหาของเขา คงกราบไหว้ทำพิธีกรรมไปตามเรื่องตามราว จึงทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากพุทธธรรมจริงๆ ส่วนพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ไม่มีพิธีมากนักใช้หลักธรรมคำสอนล้วนๆ และเข้าใจง่ายทำให้ญาติโยมหรือผู้ที่มาฟังเกิดปัญญาเข้าใจหลักธรรมที่ถูกต้องไม่ไปติดที่เปลือก

๕) ชอบใช้ปัญญาเจาะลึก พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ตรวจสอบพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ และพบหลักธรรมที่ลึกซึ่งอันยากต่อการเข้าใจ ที่ไม่ค่อยมีผู้ใดนำมาพูดกันเลย ฟังอยู่เหมือนเพชรในตม พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้นำสิ่งเหล่านี้มาสอน เช่น อิทปปัจจยตา ตถตา และเมื่อตรวจสอบปัจจุสมุปบาทจนแน่ใจแล้ว ท่านลงความเห็นว่า การตีความปัจจุสมุปบาทตามคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งรจนาโดยพระพุทธโฆษาจารย์ชาวอินเดีย อันพระภิกษุใช้ในการศึกษากันมาช้านานน่าจะไม่ต้อง ตรงนี้ท่านปรารภว่าท่านจะขอเป็นไม้ซีกจัดไม้ซุง จะเห็นได้ว่าพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) นั้นเป็นผู้มีปัญญาเจาะลึกหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาอย่างเข้าใจถ่องแท้

๖) มีอิทธิบาท ๔ สูง คนธรรมดาโดยทั่วไปนำอิทธิบาท ๔ ไปใช้ไม่ค่อยสูงทำให้พัฒนาตนยาก สำหรับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ต่างจากบุคคลทั่วไป คือ มีความขยันขันแข็งยิ่งนักทั้งทางการศึกษาตรวจค้น การเขียนหนังสือ การแสดงธรรม และอื่นๆ จึงทำให้มีผลงานเป็นหนังสือมากมาย ในสาละวันธรรมโฆษณ์ที่สวนโมกขพลารามได้บรรจุหนังสือที่ท่านเขียนจากพระธรรมเทศนาของท่านทั้งหมด และในครั้งที่ไม่ค่อยสบายเมื่อมีพระปัญญานันทภิกขุ ได้ติดต่อเพื่อต้องการส่งพระ ๒๕๐ รูป ไปยังสวนโมกขพลารามเพื่อการอบรมท่านอบรมไม่ไหว จึงรับปากว่าจะขอนอนอบรมบนเก้าอี้โยกดู ข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ท่านมีอิทธิบาท ๔ สูงมากถึงแม้ไม่สบายแต่ท่านจะขอนอนอบรมบนเก้าอี้โยก ลักษณะพระภิกษุทั่วไปคงไม่มีใครทำกัน เห็นได้จากพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เท่านั้น

๗) มีความสนใจและความสามารถในการถ่ายทอดสูง พระภิกษุบางรูปมีธรรมสูงแต่อบรมใครไม่เป็น ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า อรหันต์แห้งแล้ง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) สนใจในการถ่ายทอดธรรมะมาก เช่น การเทศน์เป็นที่ถูกอกถูกใจชาวบ้านตั้งแต่เป็นหนุ่มและได้เขียนหนังสือพิมพ์พุทธศาสนารายตรีมาส ทำให้ธรรมจากสวนโมกขพลารามกระจายไปโดยรวดเร็วแม้ท่านจะปฏิเสธวัตถุนิยม แต่ถ้าเป็นวัตถุเพื่อสอนธรรมแล้ว ท่านจะชอบเป็นพิเศษยังให้สร้างโรงมหรสพทางวิญญูณ รูปปั้น รูปวาด อันเป็นปริศนาธรรมให้สร้างขึ้นไว้เพื่อสอนธรรมะท่านเป็นผู้สนใจศึกษาธรรมอย่างแท้จริง คุณลักษณะทั้ง ๗ ประการที่กล่าวมานี้ หากจะมีแต่ในองค์พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) รูปเดียวไม่ พระรูปอื่นมีบ้างเป็นบางข้อมากบ้างน้อยบ้างแต่ที่จะมีครบทั้ง ๗ อย่างหาได้ยากยิ่ง คุณลักษณะพิเศษดังกล่าวรวมกันทำให้เกิดความเป็นพุทธทาสอย่างท่าน

เอกลักษณ์ของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ทั้ง ๗ ประการนั้นยังได้สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของ พระคัมภีร์ญาณ อภิบุญโญ ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า พุทธทาสภิกขุแสดงธรรมอยู่เสมอว่า บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง เพราะท่านพูดจริง รู้แจ้ง รู้จริง โดยเฉพาะเรื่องสุญญตาและนิพพาน เห็นได้ชัดมากกว่าคนธรรมดาทั่วไป ผลงานของท่านเกี่ยวกับหนังสือธรรมะมีมากมาย และมีความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์โบราณคดีอีกด้วยพุทธทาสภิกขุมีจุดเด่นอย่างหนึ่ง คือ ทำอะไรเป็นระบบ คิดเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอน ที่เรียกว่าเป็นกระบวนการตั้งแต่บวชใหม่ๆ แล้วเมื่อไปเรียนในกรุงเทพมหานครได้กระบวนการคิดมากขึ้น ละเอียด สุขุม รอบคอบ เขียวเข็นเมื่อได้ค้นคว้าพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง ประกอบด้วยได้เผยแผ่หลักธรรมอย่างจริงจัง ซึ่งท่านนำเอาประสบการณ์มาสอนและทำงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นอัตลักษณ์ของท่าน คือ มีความมั่นคง เข้มแข็ง อดทน มีความเรียบง่าย ทำงานอยู่บนดิน ถิ่นบนดิน สัมผัสอยู่กับดิน ท่านได้ใช้แนวทางของพระพุทธเจ้าที่ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้บนดิน ถิ่นบนดิน สั่งสอนธรรมบน

พื้นดิน ที่เรียกว่า อยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง ไม่ประมาทในชีวิต อยู่อย่างสง่างาม อยู่อย่างอริยะ และท่านเป็นคนใจกว้างมากโดยศึกษาทุกศาสนาประกอบการอ่านเพื่อความเข้าใจใน ศาสนานั้นๆ^๕ เนื่องจากพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา มา ตั้งแต่เป็นฆราวาสซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากครอบครัวของท่าน ยังได้สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของ พระครูใบฎีกา มณเฑียร มณฺฑิโร ได้กล่าวไว้ว่า พุทธทาสภิกขุเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติตน เป็นต้นแบบนั้นมีรูปลักษณะ อุตลักษณ์ จิตลักษณ์ ที่ว่ามาสวนโมกข์นั้น มาดูสิ่งที่ไม่เคยเห็น มาดูสิ่งที่ไม่เคยพบ มาพบสิ่งที่ไม่เคยเจอ มาเดินให้ทั่วสวนโมกข์จะพบสิ่งที่ไม่เคยเห็น สิ่งไม่เคย พบ สิ่งที่ไม่เคยเจอ เช่น ภาพพระพุทธรูปอยู่หลังม่านและยังมีสิ่งอื่นๆ น่าศึกษามาก ส่วนวิถีชีวิต ของพระภิกษุสามเณรในสวนโมกข์อยู่เรียบง่ายมีการพัฒนาจิตใจให้สูงอยู่ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ มากที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้การเข้าถึงพุทธแท้จริงก็เป็นการง่ายขึ้น เพราะวัตถุนิยมไม่ปิดบังจิตเสียที่จะ เข้าถึงตัวพุทธที่แท้จริง^๖ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้มองเห็นความเป็นไปของการ ประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรได้ผุดงไว้ซึ่งพระธรรมวินัยแบบสมัยพุทธกาล จึงหันมามอง ตนเองโดยการปฏิรูปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบสมัยพุทธกาล ยังได้สอดคล้องกับการ สัมภาษณ์ของ พระครูภาวนาสันติคุณ ซึ่งกล่าวไว้ว่า พุทธทาสบวชเพื่อจุดมุ่งหมายอันสูงสุดของ พระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่บวชใหม่ท่านมีจิตใจแน่วแน่มากแล้ว โดยการศึกษาภาษาบาลีอย่างเข้าใจ ถ่องแท้ และศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างจริงจัง

พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ทำอะไรต้องมีความรู้ คือ ต้องศึกษาทางกายภาพให้บริบูรณ์ เราเป็นมนุษย์สังคมไปทีไหนต้องศึกษาสังคมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับบริบทของสังคมนั้น และปรับให้สอดคล้องกับชีวิตของเรา พุทธทาสภิกขุได้บรรยายธรรมบ่อยๆว่า เราต้องศึกษา สิ่งแวดล้อมต้องประพฤติตนตามธรรมวินัยให้เรียบร้อยเป็นอยู่ด้วยความกลมกลืนกับธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น พระศาสดาทุกศาสนาล้วนแล้วไม่ตรัสรู้ในมหาวิทยาลัย พระพุทธเจ้าตรัสรู้ภายใต้ ต้นไม้เป็นแบบอย่าง พุทธทาสภิกขุประพฤติปฏิบัติตนตามหลักการ วิธีการ และอุดมคติตาม แนวทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้ดีแล้วท่านดำเนินชีวิตอย่างมีระบบระเบียบมี แบบแผนของการดำเนินชีวิตของการครองสมณเพศบรรพชิตโดยเรียบง่าย โดยการปฏิบัติธรรมให้ สอดคล้องกับธรรมชาติ เห็นได้จากประเพณีปาณกิจศพจะต้องเผาแบบสามสร้าง เพื่อให้อุบาสิก อุบาสิกาและพระภิกษุสามเณรได้พิจารณาซากศพเหล่านั้น เพื่อจะได้ลดความเห็นแก่ตัว ละวาง

^๕สัมภาษณ์ พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญโญ, เจ้าอาวาสวัดป่าสุญญตา, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^๖สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกามณเฑียร มณฺฑิโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ว่าชีวิตนี้ต้องกลับไปสู่ธรรมชาติ” ท่านได้มองเห็นการประพฤติแบบไม่ดึงออกจากวัตถุนิยม จะทำให้ไม่ข้ามพ้นจากประโยชน์นิยมทำให้พระพุทธศาสนาไม่มั่นคงถาวร ยังได้สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของ พระนุ้ย สมบูรณ์ ซึ่งกล่าวไว้ว่า พุทธศาสนายู่อย่างเรียบง่าย เช่น ท่านเดินโดยไม่สวมรองเท้าจากอำเภอชุมเรียงถึงสวนโมกข์ (ไชยา) วัตรปฏิบัติของท่านพุทธทาสยังเห็นยังศรัทธาและการทำงานด้านเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้ทำอย่างคงเส้นคงวาอย่างสม่ำเสมอตลอดชีวิต การเตรียมตัวจะบรรยายธรรมนั้นท่านตื่นตั้งแต่ตี ๔ ตอนรุ่งเช้าก่อนพระภิกษุสามเณรจะทำวัตรเช้าเจอนั่งพิมพ์ดีดอยู่แล้ว เพื่อเตรียมหัวข้อธรรมที่จะบรรยายให้ผู้สนใจฟังในกลางวัน การประพฤติปฏิบัติตนเป็นต้นแบบโดยการยึดหลักพระวินัย มีความอดทนเข้มแข็ง ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุเป็นต้นแบบทั้งวิถีชีวิตของท่านทั้งการเล่าเรียนทางคฤหัสถ์และคฤหัสถ์ธรรม การประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด คือ บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง เผยแผ่ธรรมด้วยการปฏิบัติให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้สัมผัส การปฏิบัติตนดังกล่าวทำให้พุทธทาสภิกขุเป็นบุคคลสำคัญของโลก^๗ และท่านได้มองเห็นแล้วว่า ถ้าบวชไม่จริง เรียนไม่จริง ปฏิบัติไม่จริงแล้วจะส่งผลกระทบต่อคำดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาโดยตรง ยังได้สอดคล้องกับ พระเมธี สุนทรโส ซึ่งกล่าวไว้ว่า พุทธทาสภิกขุกล่าวอยู่เสมอว่า การทำงานเป็นการปฏิบัติธรรม คำพูดของพุทธทาสภิกขุดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะทำงานอะไรให้ทำหน้าที่ที่ถูกต้องของความเป็นมนุษย์ท่านพุทธทาสภิกขุทำมาตลอดชีวิตและให้อยู่กับธรรมชาติ ทำให้ดู ปฏิบัติให้เห็น ได้เข้าใจธรรมแบบที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ คือ ความสงบเย็นอยู่เสมอเพราะอยู่กับธรรมชาติได้สัมผัสกับจิตเดิมแท้ซึ่งเป็นประภัสสรที่ผ่องใสอยู่เสมอเมื่อไม่มีกิเลสที่จรมารซึ่งเปรียบเสมือนเมฆหมอก เป็นการเจริญสมาธิภาวนาอยู่ในตัวทำให้เกิดความสงบเย็นเป็นนิพพาน คือ อุดมคติของพระพุทธศาสนาพุทธทาสภิกขุสร้างสวนโมกข์เน้นการใกล้ชิดกับธรรมชาติอยู่กับป่าไม้ ภูเขา และไม่ตัดต้นไม้เป็นเพื่อนกับธรรมชาติให้มากที่สุดและให้ออนตัวจากวัตถุนิยม ตัวอย่างเช่น โทรศัพท์มีความจำเป็นต้องใช้ รถยนต์มีความจำเป็นต้องใช้ แต่ใช้เพื่อความสะดวก แต่ไม่ใช่เพื่อความเพลิดเพลินกับมันหลงไปกับมัน พยายามใช้อย่างน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ และต้องปฏิบัติให้เหมาะสมกับเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ กับหลักการที่ชัดเจนของสมณเพศที่ถูกต้อง^๘ การที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เน้นเรื่องปณิธานทั้ง ๓ ประการว่าให้เราเข้าใจศาสนาของตนทำเข้าใจระหว่างศาสนาและช่วยกันถอนตนออกจากวัตถุนิยมเพื่อให้

^๗ สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสันติคุณ, เจ้าอาวาสวัดสวนดิ - โมตรี, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^๘ สัมภาษณ์ พระนุ้ย สมบูรณ์, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^๙ สัมภาษณ์ พระเมธี สุนทรโส, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ตั้งคมอยู่ด้วยสันติภาพอย่างแท้จริงและยั่งยืนต่อไป ยังได้สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของ พระภิกษุสามเณร ซึ่งกล่าวไว้ว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสนั้นนอกจากตั้งปณิธานว่า บวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริงแล้วยังเน้นเรื่องปณิธานทั้ง ๓ ประการไว้ว่า ให้เราศึกษาศาสนาและทำความเข้าใจศาสนาของตนอย่างถ่องแท้และพยายามทำความเข้าใจระหว่างผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ กันเพื่อความเข้าใจวัฒนธรรมซึ่งกันและกันและดึงคนออกจากวัตถุนิยมให้มากที่สุด ในส่วนของ พระภิกษุสามเณรนั้นท่านเน้นให้อยู่อย่างเรียบง่าย ดังคติที่ว่ากินข้าวจานแมว อาบน้ำในคู อยู่กุฏิ เล้าหมู ฟังยุงร้องเพลง และสวนโมกข์ไม่ต้องรับพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่ล้างจาน ไม่เป็น คำที่กล่าวมาเป็นคำง่ายๆ แต่เนื้อหาสาระได้ใจความที่ลึกซึ้งมาก^{๑๑}

สำหรับบทบาทสำคัญของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ท่านเข้ามาแก้ปัญหาทางจิตวิญญาณที่ผู้คนส่วนใหญ่ประสบอยู่เพราะเขาไม่สามารถแก้ไขได้ โดยการส่งเสริมให้มีการ ปฏิบัติธรรม ทั้งที่เป็นการปฏิบัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร ในฐานะที่เป็นบุคคลสำคัญในการ ช่วยเหลือสังคมด้านจิตวิญญาณสืบทอดกันมาและการปฏิบัติธรรมของประชาชนทั่วไป เพื่อให้ สามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาชีวิตได้ เป็นการช่วยให้คนดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ที่แท้จริง การศึกษาบทบาทด้านการปฏิบัติธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จำแนก ประเด็นได้ดังต่อไปนี้^{๑๒}

๑. การเป็นต้นแบบในการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร

พระภิกษุสามเณรเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากในฐานะเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนมีความ เลื่อมใสศรัทธา จึงสามารถเผยแผ่หลักปรัชญาและสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติ ดังที่ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวไว้ว่า หากเราต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอย่างไร เราต้องเป็น ตัวอย่างที่ดีแก่เขาก่อน^{๑๓}

จากการศึกษาบทบาทด้านการปฏิบัติตนเป็นต้นแบบของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ผู้วิจัยพบว่า การปฏิบัติธรรมของท่านรวมทั้งพระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายใน สวนโมกขพลารามแห่งนี้ เป็นไปตามหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรตามพระธรรมวินัย ซึ่งการทำงานทุกๆ อย่าง ย่อมมีหลักการปฏิบัติเพื่อให้ผู้อื่นปฏิบัติยึดแบบแนวทางเดียวกันและไม่ผิดพลาด

^{๑๑}สัมภาษณ์ พระภิกษุสามเณร, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๑๒}จิราพร คงเหล่. ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๓๑ - ๓๒

^{๑๓}พุทธทาสภิกขุ, การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและหลักแห่งพระพุทธศาสนา, (สุราษฎร์ธานี : โรงพิมพ์ธรรมทาน, ๒๕๒๐), หน้า ๒๓.

จากวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ดังที่พระภิกษุสามเณร ได้กล่าวไว้ว่า การปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณรโดยการนำของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) นั้นจะยึดหลัก “การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม” หรือ “ธรรมะ คือ หน้าที่” ซึ่งเป็นความหมายแห่งธรรมที่ครอบคลุมทุกเรื่อง ดังนั้นพระภิกษุสามเณรทุกรูปในสวนโมกขพลารามจะปฏิบัติธรรมด้วยการทำงานเป็นกิจวัตรโดยไม่ต้องมีใครบังคับ^{๙๙}

ทำนองเดียวกัน พระนุ้ย สมฺปนฺโน ได้กล่าวถึงการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณรไว้ว่า พระภิกษุสามเณรยึดแนวทางการปฏิบัติธรรมด้วยการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นงานตามหน้าที่ของพระภิกษุสามเณร หรือ งานอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมาย เป็นสิ่งที่พระภิกษุสามเณรจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพราะท่านเป็นผู้ใช้ คำว่า “การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม” พระภิกษุสามเณรในฐานะมีหน้าที่ช่วยเหลือสังคมในหลักของการปฏิบัติจึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่น^{๑๐๐}

ดังนั้นพระภิกษุสามเณรทุกรูป จะต้องทำงานหรือมีหน้าที่เป็นของตัวเอง และทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการกวาดลานวัด การล้างบาตร การบิณฑบาต การท่องตำรา การศึกษาพระธรรมวินัย รวมถึงการก่อสร้างต่างๆ และอื่นๆ พระภิกษุสามเณรภายในสวนโมกขพลาราม บางรูปเป็นพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ดีมาก่อน หรือ เป็นผู้ที่มีฐานะดีมาก่อนแต่เมื่อมาอาศัยอยู่ที่นี้ทุกอย่างต้องทิ้งให้หมด พระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องทำงานเสมอเท่าเทียมกันตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เป็นการสอนคนไม่ให้เกียจคร้านให้รู้จักหน้าที่ แต่การทำงานนี้ คือ การปฏิบัติธรรมต้องทำด้วยความเป็นสุขสนุกสนานอย่าไปยึดมั่นในตัวกู - ของกู การยึดมั่นถือมั่นตรงกับภาษาบาลีว่า “สพฺเพ ธมฺมา นาลอภินิเวสยา” สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมของอนิจจังที่ว่าสิ่งทั้งหลายล้วนเปลี่ยนแปลง ดังนั้นพระภิกษุสามเณรในสวนโมกขพลารามจึงต้องปฏิบัติข้อนี้ได้เป็นพื้นฐาน^{๑๐๑}

การงานที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรที่ถือว่าการปฏิบัติธรรมตามหลัก “การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม” ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๑๐๒}

๑) การสวดมนต์ เป็นวัตรปฏิบัติของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรในวัดสวนโมกขพลารามที่จะต้องยึดถือปฏิบัติเพื่อระลึกถึงพระคุณ

^{๙๙}สัมภาษณ์ พระภิกษุสามเณร, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระนุ้ย สมฺปนฺโน, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๑}จิราพร คงเหล่, ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๓๓ - ๓๔

^{๑๐๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔ - ๓๕.

ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแบ่งการสวดมนต์ออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ การสวดมนต์เข้า
การสวดมนต์เย็น และการสวดมนต์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การสวดมนต์เช้าหรือการทำวัตรเช้า พระภิกษุสามเณรทุกรูปโดยการนำของ
พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ในสวนโมกขพลารามหรือในวัดอื่นๆ ซึ่งนำแนวปฏิบัติธรรม
ของสวนโมกขพลารามไปถือปฏิบัติ จะตื่นเช้าตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐ นาฬิกา สำหรับพระภิกษุ
สามเณรในสวนโมกข์จะไปพร้อมกันที่ลานหินโค้ง แล้วนั่งเรียงแถวกลางลานดิน ตามธรรมชาติ
แบบอย่างสมัยพุทธกาล หากพระภิกษุสามเณรรูปใดมีเหตุจำเป็นไม่สามารถไปสวดมนต์ที่ลานหิน
โค้งได้ ก็ให้สวดมนต์ปฏิบัติธรรมได้บนกุฏิตนเอง การสวดมนต์จะใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที
เสร็จแล้วพระภิกษุสามเณรจะแยกย้ายไปปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ต่อไป

การสวดมนต์เย็นหรือทำวัตรเย็น พระภิกษุสามเณรจะกระทำเช่นเดียวกันกับการ
สวดมนต์เช้า ซึ่งพระภิกษุสามเณรไปพร้อมกันที่ลานหินโค้ง หรือหากมีเหตุจำเป็นไม่สามารถไป
ได้ก็ให้สวดมนต์ที่กุฏิตนเอง ตั้งแต่เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา ใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที การสวดมนต์
ภาวนาจึงเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรที่จะต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกๆ วัน ที่สวนโมกขพลาราม
ได้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจเบื้องต้นของพระภิกษุสามเณร
ผู้ปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังมีการสวดมนต์ในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา
วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาซึ่งมีพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นประธานสงฆ์
ทำกิจกรรมนี้ที่ลานหินโค้งโดยมีประชาชนมากมายมาแสวงบุญ การสวดมนต์ที่สวนโมกขพลาราม
กระทำอยู่ คือ การสวดมนต์แปล เพื่อต้องการให้ทราบความหมายของการสวดมนต์
แต่ละบท ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความเข้าใจหลักธรรมได้ดียิ่งขึ้น

๒) การฝึกสมาธิ เป็นรูปแบบหนึ่งของการปฏิบัติธรรมที่ทำให้จิตใจสงบ บริสุทธ
และให้เกิดปัญญา เป็นการดับต้นเหตุที่เป็นต้นเหตุของความทุกข์ ผู้ที่ฝึกสมาธิจนจิตใจเข้าสู่ภาวะที่
รู้แจ้งจึงได้รับปัญญาสามารถดับต้นเหตุได้และตรงกันข้ามกับชีวิตของชาวโลกทั่วไปที่ถูกครอบงำ
ด้วยต้นเหตุจึงต้องตรากตรำตลอดเวลา เพราะทุกคนต้องการเงินทองทรัพย์สินสมบัติ เพื่อนำมาสนอง
กิเลสต้นเหตุในเรื่อง การกิน การแต่งกายที่ฟุ่มเฟือย แต่ชีวิตของผู้ที่มีจิตใจเป็นสมาธิจะสงบ สว่าง
ไม่มีความปรารถนาสิ่งใด เพราะการฝึกสมาธิทำให้ดับต้นเหตุดับสนิทแล้ว ย่อมไม่มีเรื่องเงินทองเข้า
มาเกี่ยวข้อง การกิน การแต่งกาย ความเป็นอยู่ จึงเรียบง่าย ชีวิตจึงพบกับความสุขตลอดกาลไม่ว่า
จะอยู่ในสถานที่เช่นไร

การปฏิบัติธรรมโดยการฝึกสมาธิของพระภิกษุสามเณร แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่
การนั่งสมาธิ และการเดินสมาธิ (การเดินจงกรม) พระภิกษุสามเณรจะฝึกสมาธิได้ทุกอิริยาบถ

แต่การฝึกสมาธิที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน คือ การนั่งสมาธิ และการเดินสมาธิ (การเดินจงกรม) พระภิกษุสามเณรจะปฏิบัติกันเป็นประจำ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การนั่งสมาธิ เป็นการฝึกจิตใจให้มีสติ จิตใจสงบปล่อยวางจากสิ่งยึดมั่นถือมั่น พระภิกษุสามเณรจะปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อให้มีหลักธรรมประกอบกัน ๓ อย่าง คือ สติ สมาธิ ปัญญา จากคนธรรมดาบางครั้งไม่ได้มีสติที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นกิจวัตร แต่เมื่อบวชเป็นพระภิกษุสามเณร การปฏิบัติตามในศีลจึงเกิดขึ้น เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ อุโบสถศีล และศีล ๒๒๗ การปฏิบัติตนอยู่ในศีลของพระภิกษุสามเณรเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระธรรมวินัย เมื่อปฏิบัติอยู่ในศีลแล้วต่อมาต้องให้อยู่ในสมาธิ เพื่อความสว่างแห่งจิตใจ การทำงานอะไรก็จะสำเร็จ พระภิกษุสามเณรในสวนโมกขพลารามจะฝึกสมาธิโดยกำหนดอิริยาบถนั่งสมาธิ เรียกว่า “สมถกัมมัฏฐาน” คือ การมีสติกำหนดให้รู้ในทุกจังหวะของอิริยาบถ การนั่งสมาธิของพระภิกษุสามเณรจะมีการปฏิบัติแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ การนั่งสมาธิตามปกติของการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน คือ วันละ ๓ เวลา ซึ่งพระภิกษุสามเณรจะนั่งสมาธิในช่วงเช้า หลังจากทำวัตรเช้า ช่วงเที่ยงเวลาประมาณ ๑๓.๐๐ นาฬิกา พระสงฆ์จะปฏิบัติกิจด้วยการนั่งสมาธิอีกครั้งหนึ่งในช่วงหลังจากทำวัตรเย็นเสร็จเรียบร้อยแล้ว และยังมีการนั่งสมาธิฝึกจิตใจขั้นลึกต้องใช้เวลาฝึกต่อเนื่องกันหลายวัน การปฏิบัติกิจฝึกสมาธิขั้นลึกนี้ทางท่านจะจัดการอบรมให้เป็นช่วงๆ อาจจะใช้สถานที่ที่สวนโมกขนานาชาติหรือสวนโมกขพลารามแล้วแต่ความสะดวก การอบรมแต่ละครั้งก็จะมีพระภิกษุสามเณรเข้าร่วมกิจกรรมประมาณ ๑๐๐ กว่ารูป ในอดีตการฝึกสมาธิขั้นลึกที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นผู้อบรมฝึกพระภิกษุสามเณรด้วยตนเอง ปัจจุบันท่านมรณภาพไปแล้ว การฝึกสมาธิก็จะยังคงใช้รูปแบบเดิมแต่ใช้เทพเสียงของท่านซึ่งจะมีวิธีการและขั้นตอนตามแบบสมัยเดิมทุกอย่าง การฝึกสมาธิที่พระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำ นี้เรียกว่า อานาปานสติภาวนา คือ การฝึกจิตโดยใช้ลมหายใจ และการฝึกสมาธิวิปัสสนาธุศปรมาณู คือ ระบบปฏิบัติสมาธิภาวนาที่ครบถ้วน โดยใช้หลักของธรรมชาติกำหนดลมหายใจและอิริยาบถทุกอย่าง ฝึกเพื่อให้เห็นอาการที่ไม่เที่ยง หลังจากฝึกจนครบหลักสูตรแล้ว พระภิกษุสามเณรทุกรูปจะได้รับกฎเกณฑ์และวิธีการฝึกอย่างครบถ้วนทั้งภาคทฤษฎี คือ ปรัชญาและปฏิบัติ รวมถึงผลของการปฏิบัติ คือ ปฏิเวธ หลังจากนั้นก็จะทำหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรเองแต่ละรูปที่จะฝึกฝนด้วยตนเองหาที่สงบภายในสวนโมกขพลารามแต่ต้องทบทวนปฏิบัติทุกวันให้บรรลุถึงธรรมอย่างแท้จริง

การเดินสมาธิ (การเดินจงกรม) เป็นการฝึกสมาธิอย่างหนึ่งของพระภิกษุสามเณร ดังที่ พระภิกษุญาณโพนฺธิคุณ ได้กล่าวไว้ว่า การเดินจงกรมเป็นการฝึกสมาธิด้วยอิริยาบถเดิน ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นผู้สอนด้วยการฝึกปฏิบัติกันเป็นประจำ การฝึกสมาธิ

ด้วยการเดินจงกรมจะช่วยให้จิตใจสงบมีสติ และผู้ปฏิบัติสามารถควบคุมตัวเองได้ดี เนื่องจาก การเดินเป็นอิริยาบถที่ต้องเคลื่อนไหวถ้าสมาธิไม่ดี จิตไม่สงบจะทำให้เดินผิดพลาดได้ ดังนั้น การฝึกจิตต้องใช้ความพยายามระดับหนึ่ง การเดินสมาธิ (การเดินจงกรม) พระภิกษุสามเณรจะต้อง กำหนดจิตให้รู้อยู่ตลอดเวลาว่ากำลังเดิน โดยสมาธิจะอยู่ที่เท้าทุกก้าวอย่าง ถ้าจิตไม่มั่นคงจะทำให้ ผิดพลาดได้ พระภิกษุสามเณรจะใช้บริเวณสวนโมกขพลาราม เช่น ลานหินโค้ง สระนาฬิกา บริเวณกุฏิเพื่อฝึกสมาธิ การฝึกสมาธิไม่ว่าจะนั่งหรือเดิน เมื่อเข้าสู่ภาวะที่จิตมีสมาธิจะทำให้ผู้ ปฏิบัติเกิดปัญญา ทำให้เป็นผู้มีความพร้อมด้วย สติ สมาธิ ปัญญา เหมาะสมกับการปฏิบัติสืบ ทอดพระพุทธศาสนาต่อไป^{๑๑}

๓) การฉันอาหาร พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) สอนให้พระภิกษุสามเณร เป็นผู้ที่ปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับสิ่งทั้งปวง จึงได้มีการกำหนดให้การฉันอาหารเป็นการปฏิบัติธรรม โดยถือหลักที่ว่า “กินข้าวจานแมว” พระภิกษุสามเณรจะฉันอาหารโดยยึดหลัก กินข้าวจานแมว คือ การฉันอาหาร ที่นำข้าวแกงและอื่นๆ ที่เป็นอาหารประจำมีื่อนั้นๆ คลุกเคล้าเข้าด้วยกันลงใน บาตรโดยไม่คำนึงถึงรสชาติของอาหารคาวหวาน

การฉันอาหารลักษณะดังกล่าว เป็นการฉันอาหารตามแบบพระอรหันต์ เช่นเดียวกับ สมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์แล้วก็รู้ว่า ตัณหาเป็นเหตุของความทุกข์ทั้ง ปวง พระองค์จึงได้ดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากตัณหา ให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชาวโลก ในด้านการฉัน พระองค์ฉันเพียงวันละ ๑ มื้อ โดยคลุกเคล้าอาหารทุกอย่างเข้าด้วยกัน และไม่คำนึงถึงรสชาติของ อาหาร ฉันอาหารเพียงเพื่อบำบัดความหิวของร่างกายเท่านั้น^{๑๒}

การฉันอาหารแบบ “กินข้าวจานแมว” จึงเป็นการฝึกปฏิบัติธรรมให้พระภิกษุสามเณร ไม่ให้ยึดติดกับความอร่อยหรือรสชาติของอาหาร แต่ให้คิดว่าการฉันอาหารเพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ เพื่อรักษาพรหมจรรย์เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา พระภิกษุสามเณรจึงฉันอาหารเพียงวันละ ๑ มื้อ อาหารเช้า (จังหัน) หรือฉันเที่ยง (เพล) ก็ได้ การฉันอาหารของพระภิกษุสามเณรใน สวนโมกขพลาราม เป็นเหมือนพระป่าทั่วไป คือ ฉันในบาตร จะฉันมื้อเดียว ตามความ เหมาะสมของร่างกายไม่คำนึงถึงรสชาติของอาหาร ฉันเพื่อให้ร่างกายตั้งอยู่ได้เพื่อปฏิบัติธรรม ต่อไป^{๑๓}

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระภานุโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๑๒} ธรรมทาส พานิช, การปฏิบัติธรรมสำหรับฆราวาส, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๖.

^{๑๓} จังหวัดสุราษฎร์ธานี, เทียวสวนโมกข์ให้ถึงธรรมเที่ยวถึงธรรมที่สวนโมกข์, (สุราษฎร์ธานี : โรงพิมพ์ บริษัท แปลน โมทิฟ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

การฉันอาหารในแต่ละวันของพระภิกษุสามเณรจะฉันอาหารกันที่โรงฉันหรือกุฏิตนเองก็ได้แล้วแต่ความสะดวกแต่ต้องช่วยเหลือตัวเองทุกอย่าง โดยแม่ครัวจะตัดอาหารไว้ที่โรงฉันเป็นหม้อๆ เมื่อถึงเวลาฉันอาหารจะมีการตีโพน (กลอง) ให้สัญญาณ พระภิกษุและสามเณรแต่ละรูปก็จะนำบาตร ช้อน ของตนเองมาที่โรงฉัน หากพระภิกษุและสามเณรรูปใดต้องการจะฉันอาหารที่กุฏิก็จะดัก ข้าว แกง ขนม ใส่ในบาตรรวมกันแล้วนำไปฉันที่กุฏิ พระภิกษุและสามเณรรูปใดฉันอาหารที่โรงฉันก็จะดักเฉพาะข้าวใส่บาตร และนั่งบนโรงฉันโดยแบ่งเป็น ๒ แถว หันหน้าเข้าหากัน ส่วนกับข้าวก็จะใส่หม้อแล้วตั้งบนรถเข็นเคลื่อนไป ระหว่างแถวให้พระภิกษุสามเณรดักอาหารใส่บาตรตามปริมาณที่ต้องการ อาหารจะเคลื่อนผ่านเพียงครั้งเดียวเท่านั้น หลังจากที่ได้ฉันอาหารเสร็จแล้ว พระภิกษุสามเณรอนุโมทนาเสร็จจึงจะล้างบาตรของตนเอง การฉันอาหารจึงเป็นการช่วยเหลือตนเองทุกอย่างไม่ให้ผู้อื่นต้องรับภาระในการล้างภาชนะที่ฉันยกเว้นหม้อข้าวและหม้อแกงเท่านั้นที่แม่ครัวต้องนำไปล้างเอง^{๒๐}

๔) การจำวัดหรือการนอน พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) สอนให้การจำวัดของพระภิกษุสามเณรมีวิธีการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่ง เนื่องจากการจำวัดหรือการนอนเป็นเครื่องมือการฝึกพระภิกษุสามเณรที่ไม่ให้ยึดติดกับความความสะดวกสบายให้มีสติอยู่ทุกอิริยาบถและไม่เห็นแก่นอน กุฏิที่สร้างไว้มีขนาดเล็ก ลักษณะเรียบง่าย พอที่จะให้พระสงฆ์จำวัดได้ ๑ รูป เรียกว่า “กุฏิเถ้าหมู” ซึ่ง พระภิกษุสามเณรในสวนโมกขพลารามฝึกปฏิบัติธรรมด้านการนอนแบบไม่ยึดติดการนอน ฝึกให้มีความเข้มแข็งว่องไว ทั้งร่างกายและจิตใจ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในสวนโมกขพลารามจึงยึดคิดว่า “นอนกุฏิเถ้าหมู” คือ ที่กุฏิไม่สบายหลังเล็กๆ หลังเดียว อยู่คนเดียว ภายในกุฏิไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใดๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ หรือพัดลม

การจำวัดหรือการนอนของพระภิกษุสามเณรในสวนโมกขพลาราม จะใช้หมอนไม้ หนุนนอนซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) นำมาสอนว่า การนอนแบบสวนโมกขพลารามจะนอนแบบเรียบง่ายใช้ท่อนไม้ตามในป่ามาหนุนนอน ซึ่งในหลักพระพุทธศาสนาบัญญัติว่านอนหนุนหมอนไม้แล้วมารจะไม่ได้ช่อง มารในที่นี้หมายถึงกิเลสนั่นเอง ในประเทศอินเดียโบราณบรรพาสที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้ตนเอง จะหนุนหมอนไม้เพื่อฝึกความอดทน แม้แต่กษัตริย์ลิจฉวีก็ต้องการเข้มแข็งอย่างนักรบต้องฝึกการนอนโดยหนุนท่อนไม้ ถ้าเป็นนักบวชสมัยก่อนมีการฝึกนอนเช่นนี้ ซึ่งจะทำให้ร่างกายทรงอยู่เพื่อประพฤติดุติปฏิบัติธรรมต่อไป^{๒๑}

^{๒๐} คณินันต์ จันทบุตร, สถานภาพและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานด้านการศึกษาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒๑.

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาด้านใน, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนสวัสดิ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๐.

๕) การบิณฑบาต เป็นกิจวัตรของพระภิกษุสามเณรที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ ซึ่งการบิณฑบาตถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติธรรม พระภิกษุสามเณรจะออกบิณฑบาตหลังจากทำวัตรเช้าเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ ๐๖.๓๐ นาฬิกา การบิณฑบาตจะไม่มีเค็กวัดตามรับอาหาร ไม่มียามสำหรับใส่อาหาร บิณฑบาตเพียงแค่อาหารเต็มบาตรหรือคิดว่าเพียงพอสำหรับฉันเท่านั้น แล้วกลับวัดทันที การเดินบิณฑบาตเดินอย่างมีสมาธิ สงบ เป็นการประพาศธรรมสืบต่อพระพุทธศาสนา ท่านถือว่าการบิณฑบาตเป็นการปฏิบัติธรรมตามกิจวัตรของพระภิกษุสามเณร^{๒๒}

ดังที่ พระภวนาโพธิคุณ ได้กล่าวไว้ว่า การบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรตามหลักพระพุทธศาสนานั้นจะต้องพิจารณาว่าการบิณฑบาตไม่ได้ทำไปเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนานทางกาย หรืออยากได้สิ่งของมากมายแต่การบิณฑบาตจะต้องทำไป เพื่อความอยู่รอด ความเป็นอรรถภาพ เพื่อนำสิ่งที่ได้จากการบิณฑบาตมาอนุเคราะห์ร่างกาย สำหรับประพาศพรหมจรรย์เท่านั้น^{๒๓}

การบิณฑบาตจึงถือเป็นการปฏิบัติธรรมตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร ดังที่ พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา ได้กล่าวไว้ว่า การออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยตรงที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพราะเมื่อบวชแล้วต้องหาเลี้ยงชีพด้วยการบิณฑบาตเพื่อความอยู่รอด แต่ต้องทำเพื่อให้มันเป็นไปตามอรรถภาพสำหรับร่างกายนี้จะได้ทรงอยู่เพื่อประพาศธรรม เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไปได้^{๒๔}

๖) การกวาดลานวัด พระภิกษุสามเณรมีกิจที่ต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำ คือ การกวาดลานวัด ซึ่งเป็นการทำความสะอาดบริเวณวัด แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการเพ่งพิจารณาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระภิกษุสามเณรจะทำหน้าที่กวาดลานวัดเป็นกิจวัตร ซึ่งถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งเพราะขณะกวาดลานวัดสมาธิจะอยู่ที่ปลายไม้กวาด กวาดไปจะได้ธรรมะจากต้นไม้ ในขณะที่กวาดเราจะเห็นใบไม้ร่วงหล่นลงมา มีทั้งใบแก่ ใบเหี่ยว ใบที่มีสีเขียว และใบที่มีสีเหลือง ปรากฏการณ์ธรรมชาติจากการร่วงหล่นของใบไม้เช่นนี้ บอกให้เราเห็นว่าต้นไม้กำลังสอนธรรมะแก่เรา ตามกฎไตรลักษณ์ หรือกฎแห่งสามัญลักษณ์ ๓ ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สอนให้เราเห็นว่าความตายนั้นมีได้ตลอดเวลา ทุกเพศ ทุกวัย ทั้งแก่และหนุ่ม เพราะฉะนั้นทุกคนจงอย่าประมาทกับการดำเนินชีวิต กฎไตรลักษณ์จึงเป็นธรรมชั้นสูงระดับหนึ่งในพระพุทธศาสนาซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่ง คือ ทำให้คนเราทุกคนเกิดความสลัดสังเวช

^{๒๒} จีราพร คงเหล่, ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๓๕ - ๓๖

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระภวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, เจ้าอาวาสวัดป่าสุญญตา, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

จนเกิดความรู้สึกว่าแท้จริงแล้วทุกสิ่งไม่เที่ยงแท้เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา หากเราได้พิจารณาถึงสถานะของความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำให้เห็นความจริงข้อนี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ไม่คงที่ เปรียบเสมือนใบไม้ที่ร่วงหล่นลงมาให้เราคิดว่าที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะเวลา เช่นเดียวกับคนเราทุกคนย่อมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ไม่ว่า รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดล้วนแล้วแต่ไม่คงที่ แต่ด้วยความโง่เขลาของคนที่ไม่ได้เคยฝึกดูสภาวะของอนิจจัง จึงทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นจนทำให้เกิดความทุกข์

ทุกขัง คือ สภาวะที่ทนได้ยาก หรือทนอยู่ไม่ได้ตามอำนาจแห่งความเปลี่ยนแปลง เปรียบเสมือนใบไม้ที่ร่วงหล่นลงมากระทบกับพื้นดิน เป็นเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยที่มากระทบ จึงได้ร่วงหล่นลงมา แต่คนเราโง่เขลาไม่เคยสังเกต จึงไม่ทราบสภาวะของทุกขังได้ อนัตตา คือ สภาวะที่ไม่ใช่ตัวตน เมื่อเราทราบถึงภาวะของอนิจจัง ทุกขัง แล้วเราจะทราบว่าไม่มีสิ่งใดที่มีตัวตนจริงๆ เปรียบเสมือนใบไม้ที่ร่วงหล่นลงมา จะหมดสภาพความเป็นใบไม้ที่สมบูรณ์ ไม่นานก็ถูกย่อยสลายเป็นอินทรีย์ธาตุ ความเป็นตัวตนก็จะหมดไป ท่านได้ใช้ธรรมชาติสอนธรรมเพื่อปฏิบัติธรรม การกวาดลานวัดของพระภิกษุสามเณรทำให้ได้ธรรมะ การกวาดลานวัดจึงเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งพระภิกษุสามเณรต้องทำเป็นกิจวัตร ซึ่งจะสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมสู่การดำเนินชีวิตที่ไม่ประมาทได้^{๒๕}

๒. การเป็นต้นแบบในการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้ประชาชนทั่วไป

พระภิกษุสามเณรที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ย่อมเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป กิจกรรมอย่างหนึ่งของพระภิกษุสามเณรโดยการนำของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีการส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งยังมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมกันทุกคน เพื่อปฏิบัติตนให้เป็นคนที่บริสุทธิ์ไม่ยึดมั่นกับสิ่งใด เป็นการช่วยบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่และมีความเจริญ ผู้ที่ช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาจึงไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นพระภิกษุสามเณรอย่างเดียว แต่ต้องอาศัย อุบาสก อุบาสิกาด้วย ดังที่ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวไว้ว่า ทุกคนสามารถเป็นพุทธทาสได้ถ้าเขาต้องการบริสุทธิ์ใจ คือ รับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการทำตัวอย่างในการปฏิบัติธรรมให้ดู มีความเป็นอยู่ให้เห็นจนผู้อื่นพากันปฏิบัติตาม ดังนั้นการปฏิบัติธรรมของประชาชนทั่วไปจะต้องมีการปฏิบัติตามปณิธานทั้ง ๓ ข้อของท่าน คือ ให้ทุกคนเข้าถึง

^{๒๕}จิราพร คงเหล่, ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๔๐ - ๔๑

หัวใจศาสนาของตน ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และให้ช่วยกันถอนตัวจากวัตถุนิยม จึงได้ดำเนินกิจกรรมตามปณิธานของท่าน โดยการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมขึ้นสำหรับบุคคลทั่วไปที่สนใจและต้องการปฏิบัติธรรมเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปโดยไม่ได้กำหนดว่า ผู้ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมนั้น เป็นบุคคลที่มีอาชีพหนึ่งอาชีพใด หากแต่บุคคลใดมีความตั้งใจจริงก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ได้ และสามารถเป็นพุทธศาสนิกชนได้ทุกคนถ้ามีหัวใจที่บริสุทธิ์พร้อมที่จะดำเนินการเผยแผ่และปฏิบัติชอบให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ การปฏิบัติธรรมของประชาชนทั่วไปนั้น ได้มีประชาชนจำนวนมากมาที่มีความศรัทธาในบทบาททางด้านการปฏิบัติธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เดินทางไปร่วมปฏิบัติธรรมทั้งที่สวนโมกขพลาราม และสวนโมกขนิมิตนาถาซึ่งมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ^{๒๖}

นอกจากนี้ พระนุ้ย สมปนฺโน ได้กล่าวไว้ว่า การฝึกสมาธิเป็นกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่สามารถช่วยทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่สงบ บริสุทธิ์ และสามารถดับตัณหาได้ พระภิกษุสามเณรในสวนโมกขพลารามส่วนมากได้ฝึกสมาธิจนมีจิตใจที่บริสุทธิ์แล้ว สามารถดับตัณหาได้แล้ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากกิเลสตัณหา ตามหน้าที่ของผู้ดำรงพระพุทธศาสนา โดยการส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้ฝึกสมาธิเพื่อให้จิตสงบ บริสุทธิ์ มีสติปราศจากการถูกรบกวนจากกิเลสตัณหา ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ทั้งปวง เพราะสังคมปัจจุบันเจริญด้วยวัตถุ ประชาชนถูกรบกวนงัดด้วยค่านิยมที่พุ่มเฟือยขาดศีลธรรม ทำให้จิตไม่สงบ และมีปัญหาทางจิตใจจนไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตได้ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ทำหน้าที่ส่งเสริมให้ประชาชนฝึกสมาธิ เพื่อให้จิตใจสะอาด สว่าง สงบ พระภิกษุสามเณรทุกรูปในสวนโมกขพลาราม จึงได้รับแนวทางการทำจิตใจให้สงบ โดยการฝึกสมาธิ^{๒๗}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ส่งเสริมการนั่งสมาธิให้กับประชาชนทั่วไป โดยการชักชวนและแนะนำวิธีปฏิบัติ และปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง เมื่อประชาชนทั่วไปมีความต้องการ พระภิกษุสามเณรจะช่วยเหลือโดยการแนะนำวิธีการฝึกสมาธิในท่านั่งสมาธิให้แก่ประชาชน ดังที่ พระภานุาโพธิคุณ ได้กล่าวไว้ว่า สวนโมกขพลารามจะมีการนั่งสมาธิเป็นประจำทุกวัน และหลังจากพระสามเณรทำวัตรเช้าและฉันอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วในช่วงเวลาประมาณ ๑๓.๐๐ นาฬิกา เมื่อประชาชนมาพร้อมเพรียงก็จะสวดมนต์ภาวนาก่อนหลังจากนั้นจะนั่งสมาธิ โดยมีพระภิกษุสามเณรแนะนำวิธีการนั่งสมาธิ และนำวิธีการนั่งกำหนดอิริยาบถนั่งสมาธิ และปฏิบัติให้ถูกเป็นตัวอย่าง รวมถึงแนะนำให้ไปฝึกปฏิบัติเองที่บ้าน ซึ่งไม่จำเป็นต้อง

^{๒๖} พุทธทาสภิกขุ, “มรดกที่ ๑ ทุกคนสามารถเป็นพุทธศาสนิกชนได้” ในมรดกที่ฝากไว้, (นนทบุรี : พิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระนุ้ย สมปนฺโน, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ฝึกนั่งสมาธิเฉพาะในวันที่มีการอบรมปฏิบัติธรรมตามโครงการของสวนโมกขพลารามเท่านั้น สวนโมกขพลารามจะจัดตารางการปฏิบัติธรรม ช่วงวันที่ ๑-๑๐ และวันที่ ๒๐-๒๖ ของทุกเดือน^{๒๘}

การแนะนำแนวทางของการนั่งสมาธิเพื่อที่จะช่วยฝึกจิตใจให้สะอาดและสงบของ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) นั้นได้มีประชาชนมากมายนำแนวทางไปปฏิบัติจนทำให้เกิด ความศรัทธา แล้วหันมาฝึกนั่งสมาธิอย่างต่อเนื่อง ดังที่ พระครูใบฎีกาณเทียร มณฺธิโร ได้กล่าว ไว้ว่า มีคนจำนวนมาก เดินทางมาที่สวนโมกขพลารามและได้ร่วมนั่งสมาธิฝึกจิตใจ และรับ แนวทางในการปฏิบัติที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แนะนำจนทำให้ใจสงบ เกิดความ ศรัทธาและเข้ามาบวช เพื่อจะได้เป็นผู้มีส่วนช่วยให้มีการเผยแผ่ธรรม และมีหลายคนเมื่อว่างจาก ภาระต่างๆ ได้เดินทางมาฝึกสมาธิที่สวนโมกขพลาราม เพื่อจะได้ทำจิตใจให้สงบต่อสู้กับปัญหา ที่เกิดขึ้นต่อไป^{๒๙}

ในส่วนการเดินสมาธิ หรือ การเดินจงกรม เป็นการฝึกสมาธิอีกรูปแบบหนึ่ง ที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) แนะนำส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้ปฏิบัติ เพราะการฝึก สมาธิไม่จำเป็นต้องฝึกนั่งสมาธิเพียงอย่างเดียว ดังที่ พระคัมภีรญาณ อภิปุญฺโญ ได้กล่าวไว้ว่า การฝึกสมาธิที่สวนโมกขพลารามได้ปฏิบัติกันอยู่ มีการนั่งสมาธิ และการเดินจงกรม ซึ่งท่าน พยายามที่จะเผยแผ่วิธีการฝึกสมาธิให้กับประชาชนทั่วไปได้ปฏิบัติด้วย

พระภิกษุสามเณรในสวนโมกขพลารามส่วนมากฝึกการเดินสมาธิ จนเป็นผู้สงบแล้ว ในด้านจิตใจ เป็นผู้สว่างแล้ว สามารถกำหนดรู้ทุกจังหวะของอริยาบถแล้ว จึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญ ในฐานะที่เป็นผู้ดำรงพระพุทธศาสนาในการขยายผลสู่ประชาชนทั่วไป พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แนะนำวิธีการฝึกสมาธิโดยการศึกษากำหนดอริยาบถการเดินว่า เราต้องรู้ว่า ขณะนี้เรากำลังเดิน เดินอย่างไร เดินที่ไหนเดินไปไหนต้องกำหนดรู้จิตให้รู้อยู่ตลอดเวลา ถึงจะได้ เกิดสมาธิ และจะทำให้ไม่ประมาทในการปฏิบัติงานอื่นๆ เมื่อเราสามารถกำหนดจิตให้รู้อยู่ ตลอดเวลาว่าเรากำลังทำอะไรการเดินจงกรมภายในสวนโมกขพลารามใช้บริเวณทั่วไปภายใน สวนโมกขพลาราม เช่น บริเวณลานหินโค้ง บริเวณสระนาฬิกา และสถานที่บริเวณอื่นๆ ในวัด สวนโมกขพลาราม ซึ่งประชาชนทั่วไปที่มีความศรัทธาก็สามารถมาปฏิบัติธรรมโดยการเดิน จงกรมได้ตลอดเวลา^{๓๐}

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระภิกษุสามเณร, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาณเทียร มณฺธิโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระคัมภีรญาณ อภิปุญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดป่าสุทธจินดา, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

แนวทางการฝึกสมาธิของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ไม่จำเป็นต้องมาฝึกเฉพาะที่วัดเท่านั้น แต่ถ้าผู้ใดยึดถือปฏิบัติตามก็สามารถฝึกปฏิบัติได้ที่บ้าน ท่านจะบอกวิธีการปฏิบัติ การเดินสมาธิ หรือการเดินจงกรม สู่ประชาชนโดยการทำตัวอย่างให้ถูกต้องต่อเนื่อง ดังที่ พระภิกษุโพธิคุณ ได้กล่าวไว้ว่า การเดินสมาธินั้นเป็นตัวอย่างให้ประชาชนทั่วไปได้ดู เพื่อนำเอาเป็นแบบอย่าง คือ การเดินบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรจะมีอิริยาบถการเดินที่สง่า สงบ มีสติ และสำรวม สืบเนื่องจากการฝึกเดินที่ทำให้เกิดสมาธินั่นเอง ดังนั้นการออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรจึงเป็นการสั่งสอนและฝึกการเดินที่มีสมาธิให้กับประชาชนโดยตรง จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนได้ปฏิบัติตามนั่นเอง^{๓๑}

การฉันอาหาร พระภิกษุสามเณรปฏิบัติธรรมด้วยการฉันโดยไม่ยึดติดกับรสชาติของอาหารฉันเพื่อให้มีชีวิตอยู่ การไม่ยึดติดกับรสชาติของอาหารทำให้การดำเนินชีวิตไม่ฟุ้งเฟ้อ แนวทางการปฏิบัติด้านการฉันของพระภิกษุสามเณร จึงเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนทั่วไปที่ปฏิบัติตาม เพื่อลดความฟุ้งเฟ้อในชีวิตลงได้ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พยายามถ่ายทอดแนวทางการปฏิบัติธรรมด้วยการฉันตามแบบอย่างของพระภิกษุสามเณรที่ไม่คำนึงถึงรสชาติของอาหารให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจโดยการแสดงพระธรรมเทศนาสั่งสอนหรือทำตัวอย่างให้ดูมาตลอด ดังที่ พระครูใบฎีกาณเทียร มณฺธิโร ได้กล่าวไว้ว่า การฉันอาหารในรูปแบบของสวนโมกขพลารามนี้ได้ถูกเผยแพร่สู่ประชาชนทั่วไปอย่างต่อเนื่องตามปณิธานของท่านที่ต้องการเงินโลกให้ออกจากวัตถุนิยม สำหรับชีวิตฆราวาสนั้นการรับประทานอาหารเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนที่หลงฟุ้งเฟ้อเพราะชอบรับประทานอาหารแพงๆ ในสถานที่ที่หรูหราซึ่งมีความสิ้นเปลืองสุดท้ายเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ ท่านได้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับประชาชนทั่วไปได้ดูเป็นตัวอย่าง โดยที่พระภิกษุสามเณรจะฉันอาหารเพียงวันละ ๑ มื้อ และคลุกเคล้าข้าวแกงลงในบาตรฉันโดยไม่ต้องคำนึงถึงรสชาติของอาหาร ในวันธัมมัสสวนะหรือวันพระจะมีประชาชนมาทำบุญมากมาย พระภิกษุสามเณรจะแสดงพระธรรมเทศนาซึ่งสอนในหลายๆ เรื่อง ในเรื่องการฉันอาหารที่ประหยัดจึงหยิบยกมากล่าวอ้างให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ทุกคนอยู่ตลอดเวลา เมื่อทำพิธีถวายสังฆทานเรียบร้อยแล้ว พระภิกษุสามเณรจะฉันอาหารที่ลานหินโค้ง นั่งกลางลานดิน ฉันอาหารแบบง่ายๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ทำให้ประชาชนได้ดูเป็นตัวอย่าง ดังนั้นเมื่อผู้ใดศรัทธาและนำแนวทางปฏิบัติธรรมด้านการฉันอาหารตามแนวทางของท่านซึ่งจะช่วยให้มีชีวิตที่ประหยัดมากขึ้น^{๓๒}

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระภิกษุโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาณเทียร มณฺธิโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จะส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า “การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม” สืบเนื่องจากการไม่เข้าใจของประชาชนชาวพุทธทั่วไปเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ดังที่ เมตตา พานิช ได้กล่าวไว้ว่า ได้มีผู้คนมากมายวิพากษ์วิจารณ์พระพุทธศาสนาว่าทำให้คนจี๋เกียจฉะแต่ปฏิบัติธรรมอยู่สังคมไม่เจริญ และมีชาวพุทธส่วนหนึ่งที่เข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติธรรมโดยเข้าใจกันว่า ทำอะไรไม่สำคัญ ถ้าจะปฏิบัติธรรมก็ทำสมาธิเพียงอย่างเดียวก็พอ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ทางท่านจึงได้ประกาศหลักพระพุทธศาสนาว่า “การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม” หรือ “ธรรมะ คือ หน้าที่” ดังนั้นหมดปัญหาที่ประชาชนทั่วไปเข้าใจว่าอะไร คือ การปฏิบัติธรรม^{๓๓}

หลักการของท่านที่ว่า “การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม” เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยลดความวุ่นวายในสังคมลงได้ การทำงานเป็นการปฏิบัติธรรมที่ท่านกล่าวไว้นั้นช่วยให้ประชาชนทั่วไปรู้จักหน้าที่ของตนเอง เกิดเป็นคนก็ต้องทำงานหากทำงานตามหน้าที่ก็เป็นการปฏิบัติธรรม สังคมจึงจะไม่วุ่นวายเมื่อทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเอง ดังนั้นไม่ต้องถกเถียงกันว่า ทำอย่างไรจึงถูกและทำอย่างไรจึงผิด เช่น พ่อแม่มีหน้าที่ ต้องเลี้ยงดูบุตรธิดา ตามหน้าที่ของพ่อแม่ ถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรม หากพ่อแม่ทิ้งบุตรธิดา ไม่ดูแลเลี้ยงดู ถือว่าไม่ปฏิบัติธรรม ดังนั้นหากทุกคนทำงานตามหน้าที่และทำด้วยความสุข ทำด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น ความวุ่นวายในสังคมก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้น การสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติธรรม คือ มีการสอนให้เขาทำงานตามหน้าที่ ดังนั้นเมื่อท่านมรณภาพไปแล้วธรรมสามารถอยู่คู่สังคมต่อไปได้^{๓๔}

สรุปได้ว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้สร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสุข แนะนำสั่งสอนปฏิบัติธรรมโดยการเป็นต้นแบบลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง จนทำให้บทบาทในการสร้างสวนโมกขพลารามให้เป็นสถานที่สำคัญสำหรับยกระดับจิตใจของคนได้ การส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมขึ้นทั้งพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไปได้ประพฤติดุปฏิบัติดี จึงเป็นสิ่งที่ท่านกระทำด้วยความตั้งใจจริง และส่งผลต่อไปในอนาคต คือ ความสงบสุขของสังคมและสันติภาพของโลก

๓.๑.๒ การเป็นต้นแบบในการสวดมนต์ภาวนา

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ส่งเสริมให้ประชาชนได้ปฏิบัติธรรมด้วยการสวดมนต์ภาวนาอย่างต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปเข้าร่วมสวดมนต์ภาวนาพร้อมกับพระภิกษุสามเณรได้ตลอดเวลา ทั้งเวลาสวดมนต์ภาวนาตอนเช้าและสวดมนต์ภาวนาตอนเย็น

^{๓๓}สัมภาษณ์ เมตตา พานิช, ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๓๔}จิราพร คงเหล่, ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๔๒-๔๓.

รวมถึงการร่วมสวดมนต์ภาวนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งท่านได้จัดให้มีกิจกรรมการสวดมนต์ภาวนาที่ลานหินโค้ง ซึ่งเป็นที่โล่งแจ้ง ทำให้ประชาชนผู้มีความศรัทธาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมโดยการสวดมนต์ภาวนาได้สะดวก นอกจากนี้ประชาชนทั่วไปยังสามารถนำหลักการสวดมนต์ภาวนาไปปฏิบัติธรรมที่บ้านได้อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นการน้อมระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าผู้ชี้แนะทางแสงสว่างในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง

การสวดมนต์ภาวนา เป็นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้มีจิตสงบไม่คิดฟุ้งซ่าน เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตที่สงบก็จะทำให้มีสติ สามารถทำงานได้สำเร็จและความประมาทในชีวิตก็จะไม่เกิดขึ้น ท่านจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้กิจกรรมสวดมนต์ภาวนาไปสู่การปฏิบัติของประชาชนทั่วไป ท่านต้องการที่จะส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้ปฏิบัติธรรมเพื่อความสุขทางจิตใจ การสวดมนต์ภาวนาจะเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถช่วยขัดเกลาจิตใจให้สะอาดได้ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการสวดมนต์เนื่องจากไม่ทราบความหมายของการสวดมนต์ จึงทำให้การสวดมนต์ไม่มีความหมายและไม่สามารถช่วยให้ประชาชนรู้ซึ่งถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ได้ ท่านจึงกำหนดให้มีการสวดมนต์แปลขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้ปฏิบัติกิจกรรมสวดมนต์ด้วย ซึ่งประชาชนสามารถทราบความหมายของบทสวดมนต์ ทราบถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และได้นำหลักธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม^{๓๕}

นอกจากนี้ พระนุ้ย สมบูรณ์ ได้กล่าวไว้ว่า พระภิกษุสามเณรจะเป็นผู้นำสวดมนต์แปล ทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจความหมายของหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ย่นย่อการจำกับทสวดมนต์ที่เป็นภาษาบาลี เมื่อประชาชนทราบความหมายของการสวดมนต์ภาวนา จึงง่ายต่อการถ่ายทอดบอกกล่าวผู้อื่น และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่มีความสุขต่อไปได้ ท่านได้ชักชวนชาวบ้านให้มาสวดมนต์แล้วมาประกวดกันทั้งอุบาสกและอุบาสิกาเมื่อใครสวดได้ไพเราะและถูกจังหวะท่านจะให้รางวัลเป็นอุปกรณ์ในการทำสวนมีพริ้วและจอบ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการรวบรวมชาวบ้านให้หันมาสนใจบทสวดมนต์ เมื่อเห็นว่าการสวดมนต์มีประโยชน์ในการที่จะก่อให้เกิดความผูกพันและสามัคคีกัน ท่านเลยนำบทสวดมนต์แปลจากบทเก่าๆ ที่มีการแปลไว้แล้วได้นำมารวบรวมและแปลเพิ่มเติม โดยให้เยาวชนหนุ่มสาวบริเวณใกล้เคียง วัดให้มาฝึกซ้อมเสียงกันดูก่อนเมื่อฟังดูแล้วมีความไพเราะถูกต้องตามอักขระสามารถเป็นต้นแบบได้กับคนรุ่นหลัง เมื่อเกิดความพอใจและแน่ใจแล้วจึงได้เริ่มจัดพิมพ์บทสวดมนต์แปล

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

ฉบับสวนโมกข์ขึ้น ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย บททำวัตรเช้า บททำวัตรเย็น รวมทั้งบทอุโบสถศีล บทปัจฉิมเวทย์และบทเบ็ดเตล็ด

การสวดมนต์แปลที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แปลและรวบรวมจากตำราเก่าๆ นั้นทำให้เป็นตัวอย่างในการสวดมนต์ และได้แปลเป็นภาษาเยอรมันทำให้ชาวต่างชาติที่มีความสนใจในบทสวดมนต์ได้ศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม ทำให้ผู้ที่ได้สวดมนต์แปลนี้ต้องการเรียนรู้ต้นฉบับของการสวดมนต์จึงได้เดินทางเข้ามารับการอบรมที่สวนโมกข์นานาชาติอันเป็นแนวทางของการประกาศพระศาสนาด้วยบทสวดมนต์ให้มีความแพร่หลายเพิ่มขึ้น

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้นำบทสวดมนต์มาประยุกต์ให้เข้ากับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เมื่อชาวบ้านนำภัตตาหารมาถวายพระภิกษุสามเณรท่านสังเกตเห็นว่าในขณะที่พระภิกษุสามเณรกำลังฉันภัตตาหารอยู่นั้นชาวบ้านจะนั่งคุยกัน ท่านจึงปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ให้ชาวบ้านที่มาวัดได้รับประโยชน์จึงให้สวดมนต์แปลฉบับสวนโมกข์ขึ้น โดยกะเวลาว่าเมื่อพระภิกษุสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จชาวบ้านจะสวดมนต์เสร็จพร้อมกัน^{๓๖}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการนำบทสวดมนต์แปลมาสาธยายทำให้เป็นการได้รักษาพระพุทธพจน์ที่แฝงไว้ในบทสวดมนต์ ทำให้ผู้สวดมนต์ได้เข้าใจและสามารถแปลคำบาลีได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งได้รับสมาธิจากการสวดมนต์เป็นการเพิ่มคุณค่าแห่งความสุขของจิตใจให้มีจิตใจสูงขึ้น การประยุกต์หลักธรรมในบทสวดมนต์จึงเป็นการฝึกให้คิดไปตามคำที่สวดมนต์นั้นผู้คิดใคร่ครวญตามย่อมน่าจะได้รับสติและปัญญาเพิ่มขึ้นตามลำดับ

๓.๑.๓ การเป็นต้นแบบในการศึกษา

การวิจัยการเป็นต้นแบบในการศึกษาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) นั้นผู้วิจัยได้อาศัยข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือ ตามรอยพุทธทาส ภาคชีวิต จึงสามารถสรุปให้เห็นว่าพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ปฏิบัติตนให้เป็นต้นแบบในการใฝ่รู้สนใจในการศึกษาทั้งวิชาการแขนงต่างๆ ตามที่ปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ออกจากบ้านไปอยู่วัดเมื่ออายุ ๘ ปี เรียนหนังสือ ก ข ก กา กระทั่งมูลบทบรรพกิจกันที่วัด ในสมัยก่อนเป็นธรรมเนียม เด็กชายจะต้องอยู่วัด จะเห็นได้ว่าแต่ละวัดมีเด็กเป็นจำนวนมาก ขั้นตอนที่จะไปอยู่วัดต้องเตรียมดอกไม้รูปเทียนไปเพื่อใช้ในการฝากตัวเป็นศิษย์ ซึ่งท่านจะดูแลเรื่องอาหารการกิน ควบคุมให้เด็กที่มาอยู่ได้ฝึกการรับประทานอาหารกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้วให้ได้เรียนหนังสือ ได้รับการอบรมบ่ม

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระนุ้ย สมปณฺโน, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ในเรื่องไหว้พระสวดมนต์ ต้องอุปัฏฐากพระ ต้องผลัดเปลี่ยนกันตักน้ำและทำอาหารในครัว ซึ่งต้องทำกันทุกๆ คน

การเรียนหนังสือของท่านในช่วงวัยเด็กปรากฏว่าเรียนไม่เก่งมากนัก แต่สามารถผ่านทุกๆ ครั้ง การไปเรียนในช่วงแรกไม่มีความสุขกับการเรียน เพราะคิดถึงบ้านเหมือนกับได้ไปเสียจากพ่อแม่ ในเรื่องของการอ่านหนังสือนั้นอ่านอย่างไม่ละเอียดนัก การอ่านแต่ละครั้งจึงไม่ต้องขีดเส้นใต้ทำเครื่องหมายอะไรมากนักถ้ามีการทำเครื่องหมายไว้มีเพียงเล็กน้อย แต่เมื่อเข้ามาสู่เพศแห่งบรรพชิตแล้วทำให้ท่านมีความคิดรอบคอบในการตีความ วิพากษ์วิจารณ์ เรื่องที่ท่านศึกษาและให้ความสนใจมีดังนี้ คือ

๑) การศึกษาพระไตรปิฎก การการศึกษาพระไตรปิฎกของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) สรุปความว่า ท่านได้ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกอย่างจริงจังถึงแม้มีความรู้แค่เปรียญธรรม ๓ ประโยคเท่านั้นแต่ท่านสามารถแปลพระไตรปิฎกได้ถูกต้องและเข้าใจหลักธรรมในเชิงลึกเพราะอาศัยการใช้เหตุผล วิธีการใช้เหตุผล หรือเหตุผลที่ยังไม่มีใครได้คิดกันมาก่อน ทำให้ท่านตีความในพระไตรปิฎกว่า ถือเอาตามตัวหนังสือไม่ได้ การทำความเข้าใจในเรื่องจากพระไตรปิฎกจากพระสูตรต่างๆ เช่น เรื่องปฏิจจสมุปบาทจากพระโอบุสสนั้น ซึ่งมีใจความสำคัญที่มาจากพระอภิธรรมปิฎกอยู่ประโยคหนึ่งว่า พอจิตเกิดกิเลสปฏิจจสมุปบาทก็ตั้งต้น ส่วนการใช้พระไตรปิฎกในพระสูตรนั้นท่านได้นำพระสูตรจาก มัชฌิมนิกายและสังยุตตนิกายมาแปลและทำความเข้าใจมากที่สุด ในส่วนพระสูตรที่นำมาจาก อังคุตตรนิกายนั้นลดหย่อนลงมา ส่วนทีฆนิกายจากพระสูตรได้นำมาใช้บ้าง เพื่อที่จะได้ข้อความที่ชัดเจนท่านจึงนำปทานุกรมสันสกฤตมาเทียบเคียงจึงได้คำแปลที่มีความชัดเจนและเข้าใจง่ายออกมา และมีคำกล่าวที่ว่าพระไตรปิฎกแต่ละคัมภีร์ไม่ได้ขึ้น เมื่อมาถึงยุคนี้แล้วพระไตรปิฎกต้องพิจารณาจะต้องคัดเลือกรวมจะต้องพิสูจน์เรียกว่าไม่ได้ถือนะสักว่ามีในพระไตรปิฎก ต้องมองเห็นความดับทุกข์ได้^{๓๗}

๒) การศึกษาพระพุทธศาสนานิกายมหายาน พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนานิกายมหายาน สรุปความว่า มหายานต้องการตีความหลักคำสอนให้ง่ายขึ้น สำหรับคนที่ไม่มีการศึกษามหายานมาก่อนทำให้ยากที่จะเข้าใจ เช่น การพิจารณาพระพุทธรูปอย่างลึกลับ ซึ่งทำให้คนที่ไม่ศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมาก่อนไม่สามารถเข้าใจหลักคำสอนได้ แต่ให้ลดลงมาเหลือออกชื่อพระพุทธเจ้าเท่านั้นและใครสวดได้ ๘๐,๐๐๐ ครั้งเป็นอันว่าได้ไปสู่สวรรค์แน่ เพราะว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานต้องการจะรักษาชนกลุ่มที่ด้อยการศึกษา ปัญญาน้อย เอาไว้ในวงการพระพุทธศาสนา ไม่ให้แตกออกไปนับถือศาสนาอื่นที่

^{๓๗}ธรรมปราโมทย์, ตามรอยพุทธทาส ภาคชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕),

เห็นว่ายากกว่า จึงบัญญัติพระพุทธเจ้าไว้มากมาย และยังได้บัญญัติพระโพธิสัตว์ขึ้นมาช่วยพระพุทธเจ้า บัญญัติตำราขึ้นมาช่วยโพธิสัตว์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่หลักคำสอน ๒ ทาง คือ ทางหนึ่งขยายออกไปให้ต่ำ คือ ให้ประชาชนที่ไร้การศึกษา ทางหนึ่งขยายออกไปให้สูง คือ ในผู้ที่มีสติปัญญาในการศึกษาดี แต่นำคำสอนมาวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่าใช้ความเชื่อเป็นใหญ่ จึงไม่มีอะไรที่สูง ลึกซึ้ง และแปลกกว่าพระพุทธศาสนาของฝ่ายเถรวาท แม้แต่นิกายมหายานขึ้นดี ไม่มีเรื่องอะไรแปลกออกไปจากเถรวาท สูตรใหญ่ๆ กว้างๆ เช่น สัทธัมมปุณฺณทริกสูตร ใจความสำคัญอยู่ตรงที่ละอุปาทานในชั้น ๕

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนานิกายเซ็น ทำให้ได้มีความเข้าใจว่าเซ็นนั้นเป็นผู้ที่คัดค้านล้อเลียนพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน จึงได้นำข้อความในสูตรของมหายานไปอธิบายใหม่อย่างล้อเลียนว่าด้วย เรื่องสวรรค์ เรื่องสุขาวดี เพราะพวกเซ็นไม่ได้ถือว่าสวรรค์อยู่ทางทิศตะวันตก แต่ถือว่าสวรรค์อยู่กับการเข้าถึงจิตเดิมแท้ที่เรียกว่า เป็นผู้ต่อสู้ ล้อเลียน ทำลายพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่สอนอีกแบบหนึ่ง การศึกษาพระพุทธศาสนานิกายเซ็นทำให้ได้ความรู้ไปในทางปฏิภาณด้วยการพูดให้เฉียบแหลมคมคายในเชิงลึก และเมื่อกล่าวอย่างเว่ยหล่างในพระพุทธศาสนานิกายเซ็นแล้วเป็นการกล่าวอย่างนักปราชญ์ เมื่อดูตามบันทึกของผู้ศึกษาเรื่องเซ็นปรากฏว่าพวกที่ศึกษาเหลาจื๊อและเต๋ามาแล้วยังยินดีฟังเว่ยหล่างซึ่งเป็นพระไม่รู้หนังสือ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้าฝ่ายวัชรยานและทำความเข้าใจ จึงได้วิพากษ์วิจารณ์ไปว่า การตีความรูปเคารพของวัชรยานที่มีรูปผู้หญิงกับรูปผู้ชายประกบกันอยู่โดยอวัยวะเสียบกันนั้น เห็นว่าไม่เหมาะสมอย่างยิ่งถึงแม้จะเป็นเรื่องที่สมมติขึ้นถ้าอุปมากันอย่างนี้ ถือว่าเป็นการตีความไม่คุ้มค่าเวลาเลย การอุปมาที่โศดโพนมากอย่างนี้ทำให้ปฏิบัติกันลำบาก ถึงแม้บางคนถือเป็นการเปรียบเทียบหลักคำสอนที่ว่าศรัทธากับปัญญาต้องประกบคู่กันเสมอ^{๓๘}

๓) การศึกษาคริสต์ศาสนา พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้าคริสต์ศาสนา สรุปความว่า ท่านได้ตั้งข้อสงสัยว่าทำไมจึงมีคนนับถือมากและทำไมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ทรงแต่งเทศนาเสือป่าขึ้นจึงทำให้ท่านได้เขียนหนังสือต่อต้านพระเจ้าได้พิมพ์เป็นหนังสือ เรื่องตอบปัญหาของบาทหลวง ภายหลังได้นำเรื่องหลักภาษาคน-ภาษาธรรม มาทำความเข้าใจในเรื่องระหว่างศาสนาเพราะว่าพระเจ้าที่สอนอย่างภาษาคนนั้น สำหรับสอนคนที่มีสติปัญญาน้อย พระเจ้าควรมีความหมายในภาษาธรรมสำหรับสอนคนที่มีสติปัญญา ส่วนการเปรียบเทียบระหว่างศาสนานั้นทำได้ทั้ง ๒ อย่าง อย่างหนึ่งทำให้ไม่มีทางพูดให้เข้าใจกันเลย และอีกทางหนึ่งพูดให้มีทางที่จะอะลุ่มอล่วยจนกลมกลืนกันซึ่งท่านได้

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

มองว่าปัจจุบันนั้นต้องมีทุกศาสนาคงจะต้องสัมพันธ์แก่กันและกันในระหว่างต่างคู่ต่างศาสนา จะเป็นเรื่องการเมืองและเศรษฐกิจที่ดี กระทั่งจะต้องแต่งงานกันระหว่างคนที่ ต่างศาสนากัน เขาจะได้เข้ากันได้อย่างสนิทไม่เกิดปัญหาคืบ^{๓๙}

๔) การศึกษาปรัชญา พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้าปรัชญา สรุปความว่า ในส่วนประเทศอินเดียซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับพระพุทธศาสนา บางอย่างถือว่าเป็นภูมิหลังของพระพุทธศาสนา และมีชาวอินเดียบางคนอ้างว่าหลักพระพุทธศาสนานั้นแยกออกจากเวทानตะซึ่งทำให้ท่านต้องศึกษาปรัชญาอินเดียเพื่อประโยชน์ให้ได้รู้พระพุทธศาสนามากขึ้น และเพื่อตอบปัญหาที่ถูกกล่าวหา จึงทำให้พบตามข้อเท็จจริงที่ว่าบางส่วนเป็นรากฐานทางพระพุทธศาสนา ท่านจึงได้ตั้งใจศึกษาปรัชญาอินเดีย ส่วนปรัชญาทางด้านตะวันตกได้ศึกษาค้นคว้าเพียงเล็กน้อย เพราะเห็นว่าไม่ลึกซึ้งสูงสุดและไม่ไปในทางดับทุกข์ เป็นเรื่องของนักคิดธรรมดาสามัญไม่คิดไปในทางที่ดับทุกข์หรือ เพื่อมรรค ผล นิพพาน^{๔๐}

๕) การศึกษาวัฒนธรรมตะวันตก พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมตะวันตก สรุปความว่า วัฒนธรรมตะวันตก เป็นเรื่องที่ขัดขวางความเจริญของธรรมะแทนที่พุทธบริษัทจะปฏิบัติธรรมะแต่กลับไปตามกันฝรั่งกันหมด มองไม่เห็นโทษของการจัดการศึกษาซึ่งสอนแบบตามกันฝรั่ง เพราะไม่สอนให้บังคับตนเองพากันเห็นว่าไม่เป็นประชาธิปไตย เลยทำให้เด็กๆ เป็นอิสระไม่บังคับตัวเองอย่างนี้เป็นการเสียหายอย่างยิ่ง เพราะเด็กเหล่านั้นย่อมไม่เหมาะที่จะรู้ธรรมและวัฒนธรรมไม่บังคับตัวเองจึงทำให้เป็นปฏิปักษ์โดยตรงกับพระพุทธศาสนา เช่น การกอดจูบก้นตามสาธารณะโดยเห็นว่าเป็นการถูกต้องนี่คือการไม่บังคับความรู้สึก แล้วการมีนิสัยปล่อยตามความรู้สึก ปล่อยตามอำนาจกิเลสหันหลังให้กับหลักธรรมะ

๖) การศึกษาจิตวิทยา พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้าจิตวิทยา สรุปความว่า ท่านได้ให้ความสนใจเมื่อมีนักเขียนชื่อ สวามีสัตยานันท์มณี ได้เขียนและแปลหนังสือเกี่ยวกับ Social Science ท่านจึงให้ความสนใจที่จะศึกษาเพราะอ่านเข้าใจง่าย และสิ่งที่ทำให้ท่านได้มีความสนใจในเรื่องนี้เป็นพิเศษเนื่องจากคำพูดที่กล่าวถึงซิกมันด์ ฟรอยด์ว่า เป็นผู้พูดว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีมูลรากมาจากความรู้สึกทางเพศทั้งนั้น ซึ่งตรงกับหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า พომิความต้องอยากได้จะทำให้เกิดโลภะ พอไม่สมประสงค์จะทำให้เกิดโทสะและโมหะ ทำให้ท่านเห็นด้วยกับคำพูดนี้แต่ได้วิจารณ์ถึงคำพูดของซิกมันด์ ฟรอยด์ว่านั่นมีขอบเขตอยู่เพียงแก่ผู้ที่มีจิตอยู่ในชั้นภูมิภิกขุมาจรภูมิเท่านั้น ส่วนพวกที่มีจิตเป็นรูปาวจรภูมิและอรูปาวจรภูมิ ฉะนั้นซิกมันด์ ฟรอยด์ไม่ได้มีความรู้ที่ลึกซึ้งจึงทำให้คำพูดนั้นถูกเพียงครั้งเดียว

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

๑) การศึกษาวิทยาศาสตร์ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้า วิทยาศาสตร์ สรุปความว่า คำว่า วิทยาศาสตร์ที่ใช้กันอยู่ในเมืองไทย หมายถึง การเล่นแร่แปรธาตุ เป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้วิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นเรื่องหลอกลวง ฉะนั้นหลักธรรมใน พระพุทธศาสนาต้องการพิสูจน์ทดลองไม่ต้องการคาดคะเนคำนวณ ผิดหลักกาลามสูตร ตรรกเหตุ นยเหตุ ต้องพิสูจน์ทดลองจนกระทั่งพิสูจน์ว่ามั่นคงทุกข้อได้ พระพุทธศาสนาต้องใช้วิธีการอย่าง วิทยาศาสตร์มาตีความ วิเคราะห์ จึงทำให้วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะและเป็น การเผยแผ่ธรรมะอย่างวิทยาศาสตร์ ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ไม่ต้องมีพระเจ้า ศาสนาที่ มีพระเจ้าไม่มีทางที่จะเป็นวิทยาศาสตร์^{๔๑}

๒) การศึกษาโหราศาสตร์ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้า โหราศาสตร์ สรุปความว่า โหราศาสตร์เป็นเรื่องสมมติว่าเป็นเทวดาทั้งหมด ดาวพุทธ ดาวพระเกตุ ดาวพระศุกร์ ดาวราหู ท่านได้เสนอแนวคิดที่ว่าแรงของดวงดาวในชีวิตของคนไม่ขึ้นอยู่กับแรงของ ดวงดาวแต่ชีวิตของคนขึ้นอยู่กับแรงของกรรมมากกว่าเพราะการกระทำที่ถูกต้องสำคัญเหนือสิ่งใดอื่น ไสยศาสตร์นี้มีความสำคัญตรงที่เวลาผิดหวังจึงต้องนึกถึงสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ ถ้าคนที่ศึกษาธรรมะให้ มากเท่าๆ กับการศึกษาวิทยาศาสตร์ทำให้มองเห็นความถูกต้องมากขึ้น

๓) การศึกษาโบราณคดี พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ศึกษาค้นคว้า โบราณคดี สรุปความว่า การศึกษาเรื่องโบราณคดีมีมูลเหตุมาจากการที่เมืองไชยาเต็มไปด้วย หลักฐานทางโบราณคดีทางประวัติศาสตร์ท่านจึงให้ความสนใจ และพบว่าพระพุทธศาสนาสมัยศรี วิชัยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากจึงได้เริ่มต้นตั้งใจศึกษาโบราณคดีอย่างจริงจังจนกระทั่งพิมพ์ หนังสือเรื่อง แนวสังเขปโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน ในระยะหลังท่านเห็นว่าไม่คุ้มค่ากับเวลา เพราะโบราณคดีเป็นวิชาที่ไม่ใช่เป็นไปเพื่อดับทุกข์และไม่ให้คนรุ่นหลังมายึดถือเพราะเป็นการ เสียเวลา เพราะเรื่องเหล่านี้ท่านเห็นว่าเป็นเรื่องสมมติฐานที่ต้องเปลี่ยนไปตามหลักฐานที่ขุดค้นพบ ใหม่ๆ การติดตามเสียเวลามากต้องใช้เวลาพอๆ กับการศึกษาพระไตรปิฎก^{๔๒}

สรุปได้ว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เป็นแบบในเรื่องการศึกษาทั้ง การศึกษาทางโลกและทางธรรม เพราะได้มีความอดทนศึกษาค้นคว้าหลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนาอย่างแตกฉานแล้วนำมาเขียนเป็นหนังสือบ้าง บทความบ้างและสื่ออื่นๆ ซึ่งได้ออกมาเผยแผ่ให้ชาวไทยและชาวต่างชาติได้ศึกษาเรียนรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อไป ประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขทั้งแก่ตนเองและสังคม

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

๓.๒ การเผยแผ่ด้วยเทคนิควิธีการและสื่อเอกสารสิ่งพิมพ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ด้วยเทคนิควิธีการและสื่อเอกสารสิ่งพิมพ์นั้น ผู้วิจัยพบว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีเทคนิควิธีการและสื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเที่ยวสั่งสอน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นบทบาทหน้าที่ของท่านที่จาริกเที่ยวสั่งสอนธรรมะในอดีตท่านจะมีหน่วยงานเผยแผ่ธรรมเคลื่อนที่ ซึ่งจะออกเทศนาสั่งสอนชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง เช่น อำเภอไชยา อำเภอพนมพิณ อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอเกาะสมุย และที่อื่นๆ ได้ตระเวนเทศนาไปตามหัวเมืองปักษ์ใต้ การเดินทางจะใช้เรือ หรือรถไฟ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นอย่างดี ปัจจุบันการจาริกสั่งสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวบ้านตามสถานที่ต่างๆ ของท่านยังดำเนินการอยู่ โดยการจัดแบ่งหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรในการเผยแผ่ ซึ่งจะแบ่งเป็นลักษณะดังนี้

๑. การจาริกสั่งสอนโครงการของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

โครงการจาริกออกเผยแผ่ที่ดำเนินการอยู่ คือ โครงการยุวศรีวิชัย เป็นโครงการเผยแผ่ธรรมสู่เด็กๆ นอกสถานที่ ซึ่งมีพระภิกษุสามเณรผู้รับผิดชอบตามที่ได้รับความมอบหมายจากพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นโครงการที่เกิดขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ท่านตั้งเอาไว้ที่ต้องการให้มีการปลูกฝังธรรมะแก่เด็กๆ ซึ่งจะเป็นเยาวชนของชาติที่มีคุณภาพในอนาคต โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อปลูกฝังธรรมะแก่เด็กๆ กลุ่มเด็กเป้าหมายได้แก่เด็กในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในเขตอำเภอท่าชนะ อำเภอท่าฉาง อำเภอพนมพิณ อำเภอเมือง และอำเภออื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงโดยออกสั่งสอนเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนตามวัดและหมู่บ้าน พระภิกษุสามเณรผู้รับผิดชอบ จะเดินทางออกจากสวนโมกขพลารามหลังจากทำภารกิจตอนเช้าเสร็จแล้วไปยังวัด โรงเรียน หรือหมู่บ้านที่กำหนดนัดหมายกัน

การดำเนินงานแยกเป็น ๒ ส่วน คือ การสอนภาคทฤษฎีเป็นการสอนเรื่องทั่วไปแต่สอดแทรกธรรมะเพื่อขัดเกลาจิตใจเด็กๆ และการสอนภาคสนาม เป็นการนำเด็กๆ เดินทัศนศึกษาไปตามหมู่บ้านทุ่งนา ป่าไม้ และภูเขา ในขณะเดียวกันก็มีการสอนธรรมะควบคู่ไปด้วย โดยใช้ให้เด็กๆ ให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของสัตว์โลกทุกชนิด ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ซึ่งเป็น

หลักธรรมแก่เด็กๆ ได้เป็นอย่างดี การปลูกฝังธรรมะเหล่านี้ทำให้เด็กๆ เป็นคนดีมีคุณธรรมต่อไป^{๔๓}

๒. การจาริกสั่งสอนตามโครงการต่างๆ

การจาริกสั่งสอนตามโครงการต่างๆ ขององค์กรต่างๆ เป็นการตอบสนองความต้องการของหน่วยงาน เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงพยาบาล โรงแรม หรือองค์กรอื่นๆ ที่ต้องการให้คนในหน่วยงานมีธรรมะประจำใจ เพื่อใช้ในการทำงาน และการดำเนินชีวิต พระภิกษุสามเณรที่สวนโมกขพลาราม ที่ทำหน้าที่นี้ เช่น พระภาวนาโพธิคุณ พระนุ้ย สมฺปนฺโน และยังมีรูปอื่นๆ มาผลัดเปลี่ยนกันไปในการบรรยายประจำของโรงมหรสพทางวิญญาณ

การออกเผยแผ่ธรรมตามโครงการขององค์กรต่างๆ ในแต่ละเดือนจะมีความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ มากมายจนต้องแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ซึ่งสวนโมกขพลารามได้มีการจัดพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ มีประสบการณ์ ออกไปเผยแผ่ตามความประสงค์ของหน่วยงาน การจาริกสั่งสอนตามโครงการขององค์กรต่างๆ ออกนอกสถานที่ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแผ่กว้างออกไป เพราะคนที่เข้าฟังแต่ละครั้งมีมากมาย โดยเฉพาะได้จาริกสั่งสอนตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในเขตอำเภอไชยา และต่างอำเภอของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดชุมพร จังหวัดระนอง จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา จังหวัดนราธิวาส ซึ่งผู้คนเหล่านี้สามารถเป็นอีกแรงหนึ่ง ที่จะช่วยให้ธรรมเข้าสู่สังคมได้อย่างทั่วถึง^{๔๔}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงการอบรมพร้อมกับคณะธรรมทานซึ่งเป็นผู้คอยดูแลและประสานงานรวมถึงการจัดสถานที่อบรม โดยการจัดโครงการอบรมขึ้นที่สวนโมกขณานาชาติ เรียกว่า “การอบรมอานาปานสติภาวนา” เป็นการฝึกจิตโดยใช้ลมหายใจเป็นตัวกำหนด และการอบรมพระธรรมทูต เพื่อเป็นทูตทางศาสนา ดังที่พระครูใบฎีกาณณเทียร มณฺฑิโร ได้กล่าวไว้ว่า การอบรมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโครงการของสวนโมกขพลาราม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโครงการขององค์กรต่างๆ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระธรรมทูต และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโครงการธรรมมาตา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปจนมีผู้คนเคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติ

^{๔๓} จิราพร คงเหล่, ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๕๔.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาตินี้ สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาติหน้า และปรมาตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน^{๔๕}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นผู้ที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังที่ พระครูภาวนาสันตคุณ ได้กล่าวไว้ว่า ท่านพยายามเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรและเยาวชน ตลอดจนการอบรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้พระภิกษุสามเณรเยาวชนและบุคคลทั่วไปได้เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงและนำไปถือปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ซึ่งก่อให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตนเองและสังคมได้กล่าวถึงหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณรไว้ว่า หน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณร คือ การจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนเยาวชน และบุคคลทั่วไป ให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติให้เป็นพลเมืองที่ดีของประชาชาติ^{๔๖}

การทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นจึงเป็นการรักษาพระธรรมวินัยให้คงอยู่ต่อไป ดังนั้นองค์การเผยแผ่ตามพระราชบัญญัติของคณะสงฆ์ พุทธศักราช (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดหน้าที่ของพระสงฆ์ ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะภาค เกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ดังนี้

๑. ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
๒. ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
๓. ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
๔. รักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๕. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ตามพระบัญญัติหรือกฎหมายอื่น^{๔๗}

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาณเทียร มนฺติโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสันตคุณ, เจ้าอาวาสวัดสันติ-ไมตรี, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๔๗} มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๒.

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีคุณลักษณะเด่นเป็นพิเศษเพราะได้ทำหน้าที่ถูกต้องตามระเบียบวินัยโดยได้ทำประโยชน์ตนเองควบคู่ไปกับประโยชน์ของส่วนรวมเป็นการจรจรโลงสังคมไว้ เพื่อให้รอดพ้นจากความวิบัติด้วยความเบียดเบียนซึ่งกันและกันเป็นการเดินตามรอยของพระบรมศาสดาที่ทรงกระทำมาตลอดชีพของพระองค์โดยใช้ธรรมนำพุทธบริษัทให้ใช้ชีวิตที่ปราศจากความทุกข์มีชีวิตที่สงบเย็นเป็นประโยชน์ต่อสังคม

๓.๒.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการพูด

การพูดเป็นการเผยแผ่ธรรมะที่สำคัญอย่างหนึ่งของท่านซึ่งได้มีการจัดกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยแบ่งออกได้ดังนี้

๑) การสนทนาธรรม การสนทนาธรรมเป็นกิจกรรมช่วงว่างๆ ของภิกษุสามเณรซึ่งได้มีการสนทนาธรรมกันระหว่างพระภิกษุกับสามเณร พระภิกษุกับประชาชนทั่วไปที่มาเยือนเพื่อไขข้อข้องใจของธรรมะบางประการที่ไม่เข้าใจกัน ท่านได้จัดสถานที่สำหรับการสนทนาธรรมไว้ เช่น โรงเรียนหิน สวนทรายบนเรือ ลานหินโค้ง เป็นต้น การสนทนาธรรมจะได้สาระความรู้มากมายซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่คู่สนทนาจะนำหลักธรรมมาเสวนาที่พูดคุยกันจนได้สาระแล้วไปถ่ายทอดผู้อื่นต่อไป

๒) การแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นทุกวัน ทั้งวันธรรมดาและวันธัมมัสสวนะ สำหรับวันธรรมดาจะมีการแสดงพระธรรมเทศนา หลังจากได้มีการทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็น พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ทำหน้าที่แสดงพระธรรมเทศนาเป็นหลักแต่ปัจจุบันท่านมรณภาพไปแล้ว ทางสวนโมกขพลารามยังจัดกิจกรรมนี้ให้คงอยู่เหมือนเดิมจึงนำรูปถ่ายท่านตั้งบนธรรมมาสน์และเปิดเทปการเทศนาของท่าน ให้สอดคล้องกับวันและเวลาที่มีการเทศนาเรื่องนั้นๆ ส่วนวันธัมมัสสวนะจะมีผู้คนเดินทางมาทำบุญมากมาย หลังจากประกอบกิจกรรมทางศาสนาเสร็จสิ้นแล้ว ผู้ที่มาทำบุญก็จะรวมตัวกันที่ลานหินโค้ง นั่งประนมมือฟังเทปเทศนาของท่าน ทุกอย่างจึงเปรียบเสมือนท่านยังนั่งแสดงธรรมอยู่^{๔๔}

การแสดงพระธรรมเทศนาเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้ผลมากในวงกว้าง ดังที่พระภิกษุโพธิคุณ ได้กล่าวไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเทศนาเป็นวิธีหนึ่งที่ธรรมสามารถเข้าถึงประชาชนเนื่องจากได้ฟังด้วยตนเอง การแสดงพระธรรมเทศนาในแต่ละครั้ง จะมีผู้คนเป็นจำนวนมาก นอกจากจะมีการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระแล้วยังได้มีการ

^{๔๔} จิราพร คงเหล่, ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๕๖.

แสดงพระธรรมเทศนาในวันสำคัญของสวนโมกขพลาม ที่ท่านได้วางหลักเอาไว้ซึ่งกระทำอยู่เป็นประจำทุกปีมีดังนี้

๑) วันล้ออายุ คือ วันคล้ายวันเกิดของท่าน ซึ่งตรงกับวันที่ ๒๗ พฤษภาคมของทุกปี เป็นวันที่ท่านถือว่าเป็นวันสำคัญและจะแสดงพระธรรมเทศนา สำหรับผู้มาเยี่ยมในวันนี้ด้วยการเล่าเรื่องเกี่ยวกับชีวิตและสังขารของท่านเอง ตลอดจนแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ และท่านจะให้ธรรมเป็นของขวัญด้วยวิธีการให้ทุกคนกลับไปด้วยความเกลี้ยงเกลาแห่งจิตใจ เหมาะสมตามความหมายของโมกษะ การให้ของขวัญด้วยวิธีนี้มีผลทางจิตใจ ทำให้ไม่ประมาท และรู้จักตัวเองดีขึ้นๆ ทุกปี เพื่อความก้าวหน้าทางจิตใจของทุกคน

๒) วันกรรมกร คือ วันที่เสียสละทำงานให้ออกเหงื่อเพื่อล้างกิเลส ตรงกับวันขึ้น ๓ ค่ำ และ ๑๔ ค่ำ ของทุกเดือน ท่านถือว่าเป็นวันทำงานหนักเพื่ออาบเหงื่ออย่างกรรมกร การกำหนดวันดังกล่าวเป็นวันกรรมกร ซึ่งเป็นวันประเพณีที่สำคัญนั้นมีสาเหตุมาจากการสร้างสวนโมกขพลารามในระยะแรก ท่านให้พระภิกษุสามเณรทุกรูป และประชาชนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือฆราวาส มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มียศตำแหน่ง มากน้อยเพียงใดก็ตาม ทุกคนต้องทำงานหนักทุกอย่างเพื่อสร้างสวนโมกขพลาราม การก่อสร้างอาคารใหม่ การซ่อมแซมอาคารเก่า รวมถึงการทำงานอย่างอื่นที่ได้รับมอบหมาย โดยไม่คำนึงถึงผลตอบแทนที่จะได้รับ ให้ทุกคนดูตัวอย่างกรรมกรที่ต้องตรากตรำเหน็ดเหนื่อยมากกว่าอาชีพอื่นหลายเท่า ท่านเห็นความสำคัญในจุดนี้จึงได้กำหนดวันกรรมกรขึ้น เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไปได้ระลึกถึงความเหน็ดเหนื่อยความลำบากที่เกิดขึ้นกับชีวิต ซึ่งจัดเป็นบทฝึกการปฏิบัติธรรมแบบอย่างหนึ่งสำหรับพระภิกษุสามเณร ให้เหงื่อล้างตัวกู-ของกู ท่านจะเทศนาสั่งสอนให้ทุกคนรู้ว่าขณะที่เหน็ดเหนื่อยอยู่นั้น กิเลสจะไหลออกมาให้เห็นอย่างง่าย จึงเป็นบทเรียนของการทดสอบและทำวิปัสสนาบทจริงยิ่งกว่าการหลบไปทำวิปัสสนาในกุฏิคนเดียว^{๕๕}

๓) วันเวียนเทียน คือ วันที่ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งมีปีละ ๓ ครั้ง คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา โดยทำพิธีบนยอดเขาพุทธทองท่านจะแสดงพระธรรมเทศนาทำความเข้าใจแก่ผู้ร่วมพิธีในวันนั้นให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการกระทำนั้น เมื่อเสร็จแล้วก็ดำเนินการเดินเวียนเทียน ที่แปลกออกไป คือ จะมีการสนทนาธรรมและมีการฟังพระธรรมเทศนาติดต่อกันจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่

๔) วันเยี่ยมสวนโมกขพลาราม คือ วันที่พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่อยู่ไกลๆ ได้มาแสดงความเคารพท่านและได้มาร่วมสนทนาธรรมะกัน และเป็นวันทำวัตรพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี ในส่วนของ

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

วันเยี่ยมสวนโมกขพลารามเป็นวันที่ลูกศิษย์ของท่านร่วมใจกันจัดขึ้นเพื่อให้ลูกศิษย์ที่อยู่ไกลๆทั่วสารทิศได้มาแสดงความเคารพ และขอบคุณท่านที่ได้เป็นผู้ชี้แนวทางสว่างให้กับทุกคน ดังนั้นเมื่อถึงวันนี้พระภิกษุสามเณรทั้งในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดต่างๆ ตลอดจนศิษย์จากที่ต่างๆพากันมาที่สวนโมกขพลารามเพื่อทำพิธีระลึกถึงคุณของท่านและทุกคนจะรวมตัวกันที่ลานหินโค้งเพื่อฟังพระธรรมเทศนาของท่าน

๕) การบรรยายธรรม เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะมีการบรรยายเป็นประจำเนื่องจากจะมีผู้คนเดินทางมาฟังการบรรยายธรรม จะจัดให้มีขึ้นภายในโรงมหรสพทางวิญญูณเป็นการบรรยายธรรมจากภาพปริศนาธรรม และการบรรยายธรรมที่โรงปั้นภาพ เป็นการบรรยายธรรมะจากรูปปั้นตุ๊กตาในลักษณะต่างๆ ที่เป็นปริศนาธรรม การบรรยายธรรมในสถานที่ทั้ง ๒ แห่งนี้ ช่วยดึงดูดให้มาเที่ยวสวนโมกขพลารามปีละมากมาย และเป็นการเผยแผ่ธรรมะที่ได้ทั้งความสนุกสนานและความรู้

๖) การแสดงปาฐกถาธรรม เป็นการพูดบรรยายหัวข้อธรรมในที่ประชุมที่มีคนจำนวนมาก ซึ่งการเผยแผ่ธรรมะด้วยการแสดงปาฐกถาธรรมนั้นพระภิกษุสามเณรปฏิบัติกิจกรรมนี้มาช้านาน ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ได้แสดงปาฐกถาธรรมทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ในเขตอำเภอไชยา ต่างจังหวัดและต่างประเทศด้วย เช่น ปาฐกถาธรรมที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ที่หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และแสดงปาฐกถาธรรมเนื่องในงานการฉัฐสังคายนาที่ประเทศพม่า รวมถึงการแสดงปาฐกถาธรรม ในสถานที่ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการบันทึกการพูดบรรยายธรรมทุกๆ ครั้ง และได้บรรยายธรรมเนื่องในโอกาสต่างๆ หลักธรรมที่มีการเผยแผ่ด้วยเทปธรรมะนั้นจะไม่มีการซื้อขาย ผู้ใดสนใจนำเทปเปล่าๆ มาแลกเปลี่ยนได้ที่ฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์ภายในโรงมหรสพทางวิญญูณ เทปธรรมที่ทางสวนโมกขพลารามจัดทำไว้จากการบรรยายธรรมในงานและโอกาสต่างๆ มีประมาณ ๑,๐๐๐ เรื่อง ซึ่งปัจจุบันก็ได้รับความสนใจจากผู้คนมากมาย เพราะการฟังเทปบรรยายเปรียบเสมือนได้ฟังท่านบรรยายด้วยตนเองซึ่งสามารถฟังได้ทุกที่ตามความต้องการไม่จำเป็นต้องมาที่สวนโมกขพลาราม^{๕๐}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้การพูดเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการถ่ายทอดที่ได้ผลอย่างยิ่ง ทำให้ผู้ฟังสามารถนำธรรมที่ท่านกล่าวไว้ในโอกาสต่ออายุเพื่อนำมามองอายุและความก้าวหน้าของตนเองในการทำหน้าที่และการทำงานด้วยความเสียสละเพื่อประโยชน์ต่อสังคม เป็นการทำงานให้เหนือไหลออกมาซึ่งถือว่าเป็นน้ำมนต์ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนานั้นได้นำความเสียสละในการทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้าที่กระทำเพื่อสังคมถึงแม้ว่าจะเหน็ดเหนื่อยมากเพียงใดแต่เห็นความสำคัญของธรรมเป็นสิ่งยิ่งใหญ่

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระนุ้ย สมบูรณ์, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

๓.๒.๓ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางด้านสื่อวิทยุกระจายเสียง

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางด้านสื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาอีกวิธีหนึ่งที่ท่านมีความตั้งใจและให้ความสำคัญเพื่อต้องการพัฒนาความคิดของชาวพุทธ เพราะว่าทางสถานีวิทยุแต่ละสถานีแทบจะไม่มีเสียงธรรมะให้ประชาชนได้รับฟังมีแต่เสียงเพลงซึ่งเล่าโลมในเรื่องของคำว่ารักในแต่ละเพลงนั้นจะพูดถึงคำว่ารักเพลงหนึ่ง ๑๐ คำ ซึ่งเป็นการมอมเมาผู้ฟัง ทำให้เกิดมีความรู้สึกที่เป็นไปในทางฝ่ายต่ำในทางความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่รับฟัง ซึ่ง พระนุ้ย สมปนฺโน ได้กล่าวไว้ว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เริ่มดำรงงานครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๐๒ ที่ศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต ๗ ซึ่งทางจังหวัดนนทบุรีได้มีการติดต่อมาทางวัดสวนโมกขพลาราม เพื่อขออนุญาตนำหลักธรรมไปเผยแพร่ทางสถานีวิทยุ หลักธรรมเรื่องที่จะออกเผยแพร่ครั้งแรกทางสถานีวิทยุ คือ “หลักธรรมพุทธศาสนา” ซึ่งเป็นการบรรยายธรรมประยุกต์เข้ากับโลกสมัยใหม่ที่กำลังพัฒนาโดยมีความตระหนักในหน้าที่ เน้นธรรม ๔ ความหมาย ความหมายที่ ๑ ธรรมะ คือ ธรรมชาติ ความหมายที่ ๒ ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ ความหมายที่ ๓ ธรรมะ คือ หน้าที่ ความหมายที่ ๔ ธรรมะ คือ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตามหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ท่านจะเน้นหน้าที่เป็นหลักในการบรรยายเพราะหน้าที่จะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้รอด หน้าที่นั้นคือ ธรรม และธรรมนั้นเหมือนกับเป็นหน้าที่ เมื่อได้กระทำหน้าที่อย่างถูกต้องแล้วจะเท่ากับได้ปฏิบัติธรรมอยู่ในนั้นแล้ว และทางประชาสัมพันธ์เขต ๗ จังหวัดนนทบุรีได้นำไปอ่านออกอากาศเป็นประจำทุกวัน เวลา ๐๖.๓๐ นาฬิกา^{๕๐}

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางด้านสื่อวิทยุกระจายเสียงได้รับการกล่าวขานไปอย่างกว้างขวางเพราะท่านมีความแนวคิดแปลกใหม่ทางด้านการใช้ภาษาล้อคำที่สื่อออกมาอย่างชัดเจนตรงไปตรงมามีความลุ่มลึก เมื่อประชาชนได้ฟังแล้วรู้สึกมีความเข้าใจง่ายเหมาะสำหรับนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันที่ได้เต็มไปด้วยความวุ่นวายและการเอาเปรียบกันของคนแต่ละชนชั้นกลายเป็นชนชั้นทางความคิดขึ้นมา เมื่อได้รับฟังธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดออกไปแล้วทำให้เข้าถึงจิตใจของประชาชนเมื่อการเผยแพร่ธรรมเริ่มเข้าถึงประชาชน ผู้คนติดตามรายการมากมายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในด้านนี้ถือว่าสำเร็จไปด้วยดี

ต่อมาผู้อำนวยการสถานีวิทยุประจำท้องถิ่น (วปถ.๕) ได้ติดต่อมายังท่านให้ทำการบันทึกเทปธรรมะ เพื่อนำไปออกอากาศทางสถานีวิทยุประจำท้องถิ่น เพราะได้เห็นความสำคัญของการเผยแพร่ธรรมที่ท่านได้แสดงไว้เพราะได้ฟังคำพูดใหม่ๆ ที่คิดค้นขึ้นมาเป็นคำพูดที่ทันสมัยมีการใช้ภาษาที่สละสลวยสามารถนำมาพิมพ์เป็นหนังสือได้เลยโดยไม่ต้องขัดเกลาถ้อยคำใหม่ ทำให้

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระนุ้ย สมปนฺโน, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ผู้ฟังเกิดความประทับใจและสนใจที่จะได้ฟังธรรมะเป็นประจำทุกๆ วัน ดังนั้นท่านจึงนำธรรมชุด คนถึงธรรม ธรรมถึงคน ที่เป็นธรรมเพื่อสะท้อนถึงความเลวร้ายของสังคมที่กำลังพัฒนาไปสู่ยุค ของวัตถุนิยม เพราะก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ถ้าไม่มีสิ่งคอยควบคุมจะกลายเป็น สุนัขหางด้วนเพราะเปรียบเสมือนการถูก โคนหลอกให้ตัดหางตนเองทิ้งไปเสียโดยเกิดความหลงผิด รู้เท่าไม่ถึงการณ์ สิ่งที่จะช่วยให้รอด คือ ธรรม ท่านได้ชี้ทางออกให้กับสังคมไทยโดยการนำธรรม มาเสนอทำให้มีนักปราชญ์และนักคิดที่เห็นด้วยกับความคิดของท่านได้คอยช่วยประสานงาน ของท่านต่อไปยังกลุ่มคนและองค์กรต่างๆ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้พูดถึงเรื่องของ ตัวกู-ของกู เพื่อนำมาออกอากาศ ทำให้ผู้ที่ไม่ได้ฟังท่านมาก่อนต่างตำหนิติเตียนท่านว่าใช้คำหยาบคายเป็นคำที่เขาไม่ใช้กันแล้ว แต่เจตนาที่ท่านใช้คำนี้เพื่อให้ไปกระตุ้นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ภายในให้จางหายไป เพราะความ ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานทำให้เกิดมี ตัวกู-ของกู เกิดขึ้นมา ตัวกู-ของกูไม่ได้เกิดมีมาก่อนแต่เพราะ ความโง่ด้วยอำนาจของกิเลสทำให้เกิดมีตัวกู-ของกูเกิดขึ้นมา แต่พอหายโง่มีสติสัมปชัญญะเพิ่มขึ้น ตัวกู-ของกูจะหายไปโดยทันที แต่พอผลอสติเกิดความโง่ใหม่ตัวกู-ของกู จะเกิดตามมามากอีกที เปรียบเสมือนกับเงาติดตามตัว ธรรมบรรยายชุดนี้ของท่านได้ทยอยกันออกอากาศติดต่อกันไป ตลอดทั้งปี ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูใบฎีกาณเทียร มณฺฑิโร ได้กล่าวไว้ว่า ทางจังหวัดสุราษฎร์ ธานี โดยสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. สถานีวิทยุค่ายวิภาวดีรังสิต ได้มองเห็นประโยชน์และคุณค่าของ ธรรมที่ท่านได้บรรยายไว้นั้นมีมากมายแล้วแต่สามารถนำมาเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต ได้ทั้งสิ้น เพราะธรรมที่ท่านได้บรรยายไว้ล้วนแต่เป็นจริงตามที่ท่านกล่าวทั้งสิ้น จึงเหมาะสมอย่าง ยิ่งที่จะนำมาเผยแพร่ให้กับประชาชนทุกคนที่หาโอกาสไปฟังธรรมที่วัดได้ยากเนื่องจากหน้าที่การ งานที่จำเป็นอย่างมากมาย ทางสถานีวิทยุค่ายวิภาวดีรังสิต โดยสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. จึงติดต่อ ประสานงานกับท่านและนำเทปธรรมที่ท่านได้บรรยายไปออกอากาศทุกวัน จึงได้ตกลงนำธรรม บรรยายชุดพุทธธรรมนำสุข ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่าเราต้องพยายามตั้งกลุ่มชาวพุทธที่แท้จริงแต่ทำได้ ยากมากในสมัยที่โลกถือวัตถุนิยมเช่นนี้และทำให้เกิดแนวคิดขึ้นมาใหม่ว่าการที่สังคมกำลังเจริญ ด้วยอารยะธรรมทางวัตถุนั้นทำให้บุคคลบางคนได้มองเห็นความห่อหุ้มของโลกิยะธรรมได้ง่าย ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายและมองเห็นทางออก คือ พุทธธรรมท่านจึงนำเรื่องนี้มาออกอากาศทาง สถานีวิทยุ^{๕๒}

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาณเทียร มณฺฑิโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

สรุปได้ว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทางด้านสื่อวิทยุกระจายเสียงซึ่งเป็นการใช้สื่อที่ทันสมัยมากขึ้นโดยเน้นผู้ฟังให้เข้าถึงธรรมโดยตรง เพื่อต้องการที่จะช่วยโลกให้ออกมาเสียจากวัฏฏนิยามที่ทำให้คนมากมายหลงใหลเปรียบเสมือนกับ ปลาที่ติดเบ็ดไม่สามารถที่จะดึงขึ้นได้หลุด ท่านจึงได้เสนอทางออกด้วยการมีธรรมเป็นแก่นกลางในการดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักพุทธธรรมสำหรับพัฒนาตนเองและสังคมให้เกิดความสงบสุข

๓.๒.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยสื่อศิลปะและเอกสารสิ่งพิมพ์

การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะ เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งเป็นสื่อที่ทำให้เข้าใจหลักธรรมได้ดีขึ้น พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้นำ ศิลปะประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมแบบโบราณของชาติต่างๆ มาจำลองไว้เพื่อสอนธรรมะที่โรงแรมสหพทางวิญญานและโรงปั้นภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๔.๑ โรงแรมสหพทางวิญญาน

โรงแรมสหพทางวิญญาน เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทันสมัย และสามารถดึงดูดคนเข้ามาวัดได้เป็นจำนวนมาก ดังที่ พระภิกษุโพธิคุณ ได้กล่าวไว้ว่าท่านได้สร้าง อาคารและอุปกรณ์สำเร็จรูป พร้อมทั้งจะสอนธรรมขึ้นด้วยเหตุผลดังนี้

๑) เพื่อเป็นเครื่องทุ่นแรง เนื่องจากท่านมีความชราทำให้ไม่สามารถที่จะเทศนาหรืออธิบายหลักธรรมได้เป็นเวลานานๆ จึงต้องการให้มีอุปกรณ์ที่สำเร็จรูปที่สามารถใช้เป็นตัวแทนของท่านได้ เช่น เทปบันทึกเสียงให้แขกผู้มาเยือนเลือกไปฟังได้ตามต้องการ

๒) เพื่อประหยัดเวลาของผู้แสวงบุญ เพราะเวลา ๒-๓ ชั่วโมง ผู้ที่ได้มาเยี่ยมชมที่สวนโมกขพลารามก็จะสามารถได้รับความรู้อย่างกว้างขวาง ภายในโรงแรมสหพทางวิญญานจะมีการจำลองภาพจิตรกรรมฝาผนังจากประเทศอินเดียประมาณ ๑๐๐ กว่าภาพ ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้แฝงไว้ด้วยธรรมะ ปรัชญา คติธรรมที่มีความหมายลึกซึ้งทางธรรม ทำให้ผู้มาเยือนลืมได้ยาก เช่น ภาพคนแจกดวงตาจะแจกดวงตาให้กับคนที่สนใจเข้ามารับดวงตา เมื่อได้รับดวงตาแล้วก็จะเดินกลับออกไปอย่างมั่นใจ สงบ และสว่าง ในขณะที่มีผู้อื่นที่ไม่ได้รับดวงตาเดินอย่างหลงทาง ไม่มีความสว่าง ซึ่งภาพคนแจกดวงตานี้จะมีคติธรรมแฝงอยู่ว่า บุคคลใดที่ได้รับดวงตา เปรียบเสมือนคนมีธรรมะ ซึ่งจะเป็นผู้ที่เจริญแล้ว สว่างแล้ว การเดินก็จะเดินไม่ผิดทิศทาง ไม่เหมือนกับคนที่ไม่มีธรรมะในจิตวิญญาณ คติธรรมข้อนี้เปรียบได้ว่าท่านแจกดวงตาธรรมะให้แก่ผู้ที่ยังหลงใหลอยู่กับอบายมุขหรือวัฏฏนิยาม ให้เป็นคนที่มีสว่าง สามารถเดินทางชีวิตที่ไม่หลงทางอีกต่อไป^{๕๓}

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระภิกษุโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

๓.๒.๔.๒ โรงปั้นภาพ

โรงปั้นภาพเป็นสถานที่เผยแพร่ธรรมะโดยใช้ รูปปั้นตุ๊กตารูปปั้นสัตว์ต่างๆ ที่มีปริสนาธรรมแฝงอยู่เพื่อต้องการปลูกฝังธรรมะแก่เด็กๆ เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมต่อไปในวันข้างหน้า ท่านจึงหาวิธีที่จะดึงดูดเด็กเข้าวัดให้มากๆ การปั้นตุ๊กตารูปสัตว์ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยดึงดูดความสนใจให้เด็กๆ ได้เข้าวัดเพราะเมื่อฟังธรรมะจากโรงปั้นภาพแล้ว ก็จะได้รับของขวัญเป็นตุ๊กตาออมสินรูปสัตว์กลับไปบ้านด้วย ปีหนึ่งๆ จึงมีเด็กๆ เข้าฟังธรรมะที่โรงปั้นภาพมากมาย

นอกจากนี้ยังมีการปั้นรูปพุทธประวัติจากหินสลักซึ่งเป็นศิลปะจากอินเดียที่จะแสดงให้เห็นถึงประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานออกเผยแพร่โดยนำมาแสดงไว้ที่ฝาผนังของโรงมหรสพทางวิญญาน และบริเวณโคนต้นไม้ต่างๆ ไปที่ภายในสวนโมกขพลาราม รวมถึงการได้มอบรูปปั้นชุดพุทธประวัติจากหินสลักให้กับวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำไปเผยแพร่ธรรมะต่อไป

๓.๒.๔.๓ ธรรมวารินาวาสศรกุลณมิต

ธรรมวารินาวาสศรกุลณมิต เป็นสถาปัตยกรรมแบบเรือโบราณที่มีปริสนาธรรมแฝงอยู่ คือ ปกติเรือต้องอยู่ในน้ำ แต่ที่สวนโมกขพลารามน้ำจะอยู่ในเรือ และบนเรือจะเป็นสวนวนทรายสำหรับนั่งสนทนาธรรมท่านให้ความหมายเรือนี้ว่า เป็นเรือจับปลา หมายถึง คนที่เจริญแล้วต้องเดินทางไปหาธรรมะ และเรือจะให้ประโยชน์มาก คือ เป็นที่เก็บน้ำไว้ในยามขาดแคลน และสัญลักษณ์ของเสาร์ ๕ เส้าที่อยู่บนเรือ หมายถึง ธรรมทุกชนิดที่มี ๕ ข้อ เช่น ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน รวมถึงเบญจธรรมและหลักธรรมอื่นๆ

นอกจากนี้ยังได้จัดทำหนังสือพิมพ์ “พุทธศาสนา” รายตรีมาส โดยธรรมทานมูลนิธิร่วมกับโรงพิมพ์ธรรมทานได้จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ การจัดพิมพ์หนังสือเพื่อเผยแพร่จะดำเนินการเป็นคณะทำงาน ซึ่งจะทำงานด้วยความสมัครใจไม่มีเงินเดือน การทำงานนั้นจะติดต่อประสานงานกับวัดแต่จะไม่ทำงานภายในวัด เนื่องจากต้องการให้พระภิกษุสามเณรอยู่อย่างสงบ งานหลักที่มูลนิธิธรรมทานกระทำอยู่ คือ จัดพิมพ์หนังสือที่เป็นผลงานของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือชุด “ธรรมโฆษณ” ซึ่งท่านต้องการให้เกิดขึ้นและคงอยู่ต่อไปและหนังสือชุดอื่นๆ ตามความประสงค์ของผู้ที่ต้องการพิมพ์แจกในงานบุญ นอกจากนี้ยังจัดทำจุลสารการ์ดอวยพร ที่ค้นหนังสือ ซึ่งจะมีภาพที่เป็นสื่อศิลปะและคำสอนของท่านที่เป็นคำกลอนและหลักพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิด การดำเนินงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาของมูลนิธิธรรมทานเพื่อตอบสนองเจตนารมณ์ของท่านที่ต้องการให้กิจกรรมด้านศาสนาคงอยู่ต่อไป การดำเนินงานจะอยู่เฉพาะที่แต่มีผลกว้างไกล เนื่องจากผู้คนเกิดความศรัทธาการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของท่านแนวทางปฏิบัติของท่านส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากผู้ที่สนใจศึกษาเข้ามาศึกษาและนำไปเผยแพร่ต่อๆ ไป

ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งผู้คนเหล่านั้นได้ขออนุญาตการจัดทำหนังสือมายังมูลนิธิธรรมทานและไปจัดพิมพ์กันเอง มูลนิธิธรรมทานจึงเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และได้มอบหมายให้ทำหน้าที่นี้โดยตรง^{๔๔}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เห็นความสำคัญในการใช้สื่อศิลปะโดยให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไปได้เข้าใจศิลปะมากขึ้นจึงใช้สัญลักษณ์รูปเรือ ให้จัดเป็นห้องสมุดไว้บริการสำหรับผู้ที่สนใจใฝ่ธรรมะชื่อว่า “ห้องสมุดโมกขพลบรรณาลัย” ตั้งอยู่ในบริเวณหัวเรือธรรมวารินาวาอิสระกุลณมิตรด้านฝั่งตะวันตกและจะเปิดบริการทุกวันวันวันธรรมสวนะ (วันพระ) เปิดเวลา ๑๒.๐๐-๑๖.๐๐ น. ภายในห้องสมุดจะมีหนังสือเกี่ยวกับหลักธรรมมากมาย มีพระภิกษุสามเณรผู้รับผิดชอบอยู่ประจำห้องสมุดให้บริการ การยืม และการคืนหนังสือ ส่วนการทำบัตรห้องสมุดมีข้อจำกัด คือ ผู้ที่มีสิทธิ์ทำบัตรห้องสมุดนั้นต้องเป็นผู้ที่อยู่ประจำที่สวนโมกขพลารามหรือมาพักอาศัยอยู่ตั้งแต่ ๕ วันขึ้นไป สำหรับบุคคลภายนอกนั้นถ้าจะยืมหนังสือจะต้องใช้บัตรประจำตัวประชาชนหรือบัตรข้าราชการเพื่อป้องกันการไม่คืนหนังสือ ห้องสมุดโมกขพลบรรณาลัยนับเป็นสถานที่หนึ่งที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ต้องการให้เป็นแหล่งรวบรวมเอกสารที่ให้ความรู้ในด้านพระพุทธศาสนาและอื่นๆ มากมาย ผู้ที่ใช้บริการส่วนใหญ่จะเป็นภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่พักอาศัยอยู่ในสวนโมกขพลารามพร้อมกับบุคคลทั่วไปทั้งอยู่ใกล้เคียงและผู้ที่อยู่ไกลที่แวะเยี่ยมชมศึกษาค้นคว้า วันหนึ่งๆ จะมีผู้คนเข้าห้องสมุดเพื่อค้นคว้าหาความรู้ด้านธรรมะมากมาย การเปิดห้องสมุดจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแผ่กว้างออกไปจากการอ่านของผู้ที่สนใจ ดังที่ พระภวนาโพธิคุณ ได้กล่าวไว้ว่า การเปิดห้องสมุดเป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นอุปกรณ์ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งความรู้รอบตัว เป็นครูสอนให้คนฉลาดการจัดห้องสมุดขึ้นจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทำให้พระพุทธศาสนาที่แท้จริงแผ่กว้างสู่สังคมต่อไป^{๔๕}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ริเริ่มด้วยวิธีคิดสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี และนวัตกรรมที่เหมาะสมเพื่อเผยแผ่หลักธรรมที่ท่านศึกษาค้นคว้าด้วยเทคนิควิธีการและสื่อสิ่งพิมพ์มีหลายรูปแบบนำมาประกอบในการสอนธรรมให้มองเห็นด้วยตาเนื้อเพื่อที่จะให้เกิดความคิดและความรู้สึกที่ดีอันเกิดจากการคตินิเทศทางจิตวิญญาณของภายใน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

^{๔๔} จิราพร คงเหล่, ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๕๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระภวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

๓.๓ การเผยแผ่ด้วยกลุ่มบุคคล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ด้วยกลุ่มบุคคลนั้น ผู้วิจัยพบว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยกลุ่มบุคคลดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทย

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนคนไทย เพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหน้าที่หลักที่สำคัญของพระภิกษุสามเณรซึ่งเป็นศาสนทายาทขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การเผยแผ่หลักธรรมเป็นการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา และเป็นการช่วยเผยแผ่ศาสนธรรมให้แพร่หลายออกไปอีกทั้งยังเป็นการสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้น และนี่เป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้กับบุคคลทั่วไปให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนไทยนั้นจะอบรมทุกวันทั้ง ๒๐-๒๖ ของทุกเดือน เพื่อใช้หลักธรรมะที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนทั่วไป การอบรมพุทธศาสนิกชน เป็นโครงการเผยแผ่และส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และพุทธศาสนิกชนได้นำหลักธรรมไปปรับใช้ ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันมากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองปณิธานของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ที่ว่าต้องการให้คนมีความเข้าใจในศาสนาของตนเอง จะได้มีหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง

คนไทยที่เข้าร่วมโครงการอบรม จะเข้าร่วมโครงการด้วยความศรัทธาที่คิดว่า การศึกษาธรรมะและการปฏิบัติธรรมจะช่วยแก้ปัญหาได้ คือ มีปัญหาส่วนตัว ปัญหาในหน้าที่การงาน ที่ทำให้จิตใจไม่มีความสุข กิจกรรมในการอบรมที่ท่านจัดขึ้น จะช่วยสร้างความสบายใจ จิตใจมีสมาธิ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ปัญหาการงานปัญหส่วนตัวก็สามารถแก้ไขได้เมื่อมีสติ กิจกรรมการอบรม เช่น การทำวัตรเช้าและการทำวัตรเย็น เพื่อระลึกถึงคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การทำสมาธิโดยการนั่งสมาธิ เพื่อฝึกจิตใจให้ปล่อยวางกับการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ การฟังพระธรรมเทศนา คือ นำจิตเข้าสู่ภาวะที่เป็นจริง แล้วนำหลักธรรมที่ได้นั้นมาแก้ปัญหาชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง และประโยชน์แก่สังคมอีกด้วย และมีการผ่อนคลายความเครียดและผ่อนคลายปัญหาต่างๆ โดยการร่วมทำกิจกรรมนันทนาการ รวมถึงการฝึกการกิน การนอนที่ต้องทำแบบเรียบง่ายไม่ให้ยึดติดกับวัตถุนิยมที่ฟุ้งเฟ้อหรูหรา มีการสนทนาธรรม ตอบปัญหาธรรมะ แลกเปลี่ยนความคิด การสร้างคนโดยยกระดับจิตใจของผู้คน โดยการส่งเสริมให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นคนที่มีคุณภาพจะได้พัฒนาสังคมให้เจริญต่อไปได้

ในอนาคต และทำให้เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพื่อนำหลักธรรมออกไปเผยแผ่ให้กับครอบครัวและสังคม^{๕๖}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาโดยการอบรมอานาปานสติสำหรับใช้เป็นพื้นฐานของการฝึกจิตใจให้สงบ เนื่องจากคนในสังคมพยายามดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงชีพเพื่อความอยู่รอดในชีวิต บางครั้งต้องกระทำด้วยความคดโกงทำงานด้วยความทุจริตต่อตนเองและพวกพ้องในสังคม โลกนี้จึงเกิดปัญหาขึ้น เพราะความพลอสดิชาความยับยั้งชั่งใจ ท่านจึงเห็นความสำคัญตรงจุดนี้จึงได้ก่อตั้งสวนโมกขนาถาสนาไว้เป็นที่อบรมบ่มเพาะทางด้านจิตใจคนในโลกใบนี้ให้มาระลึกได้ถึงหน้าที่ของตนเอง โดยการเจริญสมาธิภาวนา

สวนโมกขนานาถาสนาจึงเต็มไปด้วยความสงบแห่งความมีจิต ฐิ์ ตื่น เบิกบาน อันเป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา ด้วยบทบาทของท่านนั้นทำให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาและนับถือศาสนาอื่นได้เข้ามาร่วมกิจกรรมการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติเป็นจำนวนมาก ผู้ที่ได้รับผลจากการปฏิบัติย่อมได้รับความสุขอันแท้จริง ทำให้เกิดปัญญาซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิต ผู้ที่ได้รับการฝึกจิตภาวนาที่สวนโมกขนานาถาสนาในแต่ละครั้งจะได้รับธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจโดยได้รับหลักการที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เน้นย้ำอยู่เสมอว่าการทำงาน คือ การปฏิบัติธรรมและธรรม คือ หน้าที่ การได้กระทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายเป็นการได้ปฏิบัติธรรมอยู่แล้วในขณะนั้นๆ ผู้ที่ได้มาร่วมปฏิบัติธรรมที่สวนโมกขนานาถาสนาจึงได้รับความรู้และความคิดจากคำพูดใหม่ๆ ในการแสดงธรรมของท่านในแต่ละครั้งทำให้ผู้ที่มาอบรมได้เห็นความสำคัญและคุณค่าของพระพุทธศาสนามากขึ้น คือ การปฏิบัติธรรมทำให้มีจิตระออดอยู่ได้อย่างแท้จริงโดยปราศจากความทุกข์ทางด้านจิตใจ บทบาทของท่านจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้เป็นศาสนาที่มีคุณค่าต่อสังคมไทย โดยได้มีพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นผู้ชี้แนะแนวทางนี้ให้คนไทยที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้รับแสงสว่างแห่งชีวิต คือ ปัญญา สามารถอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนทุกคน มีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคงให้แก่ชาวไทยเพราะพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดียิ่งให้ชาวไทย เพราะท่านเป็นพระภิกษุที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างแตกฉานและ สั่งสอน

^{๕๖}จิราพร คงเหล่, ศึกษาบทบาทของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๕๘.

อบรม เทศนา แนะนำให้ชาวไทยได้ปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง เกิดความศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตด้วยสัมมาทิฐิปฏิบัติอันดีงามของชาวพุทธ

๓.๓.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโครงการขององค์กร

ปัจจุบันหน่วยงานต่างๆ เห็นความสำคัญในการปลูกฝังธรรมะแก่พนักงานเพื่อลดความเครียดในการทำงาน จึงได้มีโครงการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้น โดยใช้สถานที่ของสวนโมกขพลารามเป็นสถานที่จัดอบรม ดังที่ พระนุ้ย สมปนโน ได้กล่าวไว้ว่า การให้ความช่วยเหลือแก่หน่วยงานต่างๆ ในปีหนึ่งๆ จะมีหน่วยงานของภาครัฐและภาคประชาชนทั้งในเขตอำเภอไชยาต่างอำเภอและต่างจังหวัด ได้แสดงความประสงค์ให้มีการอบรมมากมาย ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

๑) การอบรมระยะสั้น การอบรมธรรมที่มีเวลาเพียง ๑-๒ วัน ซึ่งจะเน้นไปที่เยาวชนซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้ความสามารถที่ได้ช่วยให้เข้าใจ เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติตนให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้ ถ้ามีบุคคลมาให้ความรู้ในการปฏิบัติต่างๆ ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เยาวชนสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ท่านให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างมากในเรื่องของศีลธรรม เพราะเยาวชนเหล่านั้นต้องพัฒนาสังคมในอนาคต ดังนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนจึงเป็นวิธีหนึ่งที่พัฒนาทางสังคมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการช่วยลดปัญหาทางสังคมได้อีกทางหนึ่ง จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่เยาวชนไทยทุกคนต้องได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ได้รับการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา อันนำไปสู่การร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและมีความมั่นคงสืบไป ขณะเดียวกันก็รู้จักเลือกสรรหลักธรรมไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งถ้าเยาวชนส่วนใหญ่รู้จักปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว จะช่วยส่งผลให้สังคมไทยพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น และเมื่อเยาวชนเหล่านี้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะท่านถือว่าต่อไปเยาวชนเหล่านั้น เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชาติได้ แต่ถ้าพวกเขาไม่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมทำให้เยาวชนนั้นประพฤติทุจริตชั่วร้ายประเภทต่างๆ ย่อมทำความเดือดร้อนให้กับสังคมเป็นอย่างมาก และยังบั่นทอนสติปัญญาปิดบังช่องทางแห่งความเจริญต่อสังคมเป็นอย่างมาก ถ้าเยาวชนได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมและรักประเพณีอันดีงาม นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้เยาวชนได้มีสัมมาคารวะต่อบุคคล สถานที่และสถาบันอันสูงสุดของชาติ รู้จักรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา และรู้จักรักษาวัฒนธรรมและประเทศชาติของตน กิจกรรมที่ท่านจัดให้เยาวชนเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการฟังธรรมบรรยายที่โรงมหรสพทางวิทยุณ ซึ่งผู้เข้าอบรมมีเวลาน้อย แต่จะได้ความรู้

มากเมื่อได้มา ที่โรงมหรสพทางวิญญาณ ซึ่งจะมีพระภิกษุผู้รับผิดชอบบรรยายภาพปริศนาธรรม ให้เชื่อมโยงกับหลักธรรม ให้เห็นภาพพจน์ออกมาด้วยความสามารถและลีลาการบรรยายที่น่าฟัง ไม่น่าเบื่อ จากนั้นจะมีการนั่งสมาธิเพียงเพื่อให้ทราบหลักการทำสมาธิวิปัสสนาเบื้องต้น เพื่อจะได้นำหลักการไปฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง อีกสถานที่แห่งหนึ่งที่เป็นที่ส่งเสริมการเผยแผ่ธรรมะในสวนโมกขพลารามสำหรับผู้ที่มีเวลาน้อย คือ ที่โรงปั้นภาพซึ่งจะใช้รูปปั้นตุ๊กตา เป็นรูปสัตว์ใน การสอนธรรมะ และสอดแทรกการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเพื่อจะได้นำธรรมะที่ได้กลับไปพัฒนาตนเองต่อไป

๒) การอบรมระยะยาว ท่านจะจัดการอบรมให้กับหน่วยงานที่แจ้งความประสงค์ขอ เข้ารับการอบรมธรรมะ โดยที่หน่วยงานมีเวลาไม่ต่ำกว่า ๕ วัน จะจัดอบรมให้ตามโครงการของ สวนโมกขพลาราม คือ การอบรมอานาปานสติภาวนา แต่ระยะการอบรมจะอยู่ในวันที่ ๒๐-๒๖ ของเดือน เพราะช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้นจะเป็นการอบรมตามโครงการของสวนโมกขพลาราม การอบรมให้กับหน่วยงานต่างๆ ที่ขอความอนุเคราะห์มาจะมีกิจกรรม คือ การทำสมาธิ ฝึกจิต ด้วยการกำหนดลมหายใจ การสนทนาธรรม เพื่อให้ทราบปัญหาและแก้ไขที่ถูกต้อง การสวดมนต์ ภาวนาเพื่อจะใช้หลักธรรมไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน รวมถึงการฝึกความอดทน โดยการกินที่ เรียบง่ายการนอนที่ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวก เพื่อทดสอบความเข้มแข็งในจิตใจของตนเอง^{๕๗}

การอบรมให้ กลุ่มบุคคลต่างๆ เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา อย่างแท้จริงและนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ตนเองและสังคมที่ว่า ทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองนั้น ด้วยการดำเนินชีวิตด้วยสัมมาทิฐิ มีกายสุจริต คือ ไม่เบียดเบียน ทั้งตนเองและผู้อื่นด้วยการกระทำทางกายอันชั่วร้ายทั้งปวง วชิสุจริต คือ ไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่นด้วยการกระทำวาจาอันชั่วร้ายทั้งปวง มโนสุจริต คือ ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นด้วย การกระทำทางใจที่ชั่วร้ายทั้งปวง เมื่อตนเองประพฤติอยู่ในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมอันดี งามแล้วจะทำให้คนในสังคมโดยรวมมีความสุขไปด้วยร่มมิกังคมนิยม

๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโครงการธรรมมาตาเป็นโครงการซึ่งท่านคิดค้นขึ้น เพื่อให้แก่สตรีเพศผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และต้องการที่จะเป็นทายาทที่สืบทอด พระพุทธศาสนา ซึ่งมีลักษณะคล้ายสมัยพุทธกาล ดังที่ พระภิกษุโกณฑัญญะ ได้กล่าวไว้ว่า ในสมัยพุทธกาล ขณะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากระทำคามเพียรเพื่อต้องการที่จะตรัสรู้ได้มีผู้ มาขอเป็นสาวกมากมายทั้งหญิงและชายจึงมีการบวชภิกษุณี ซึ่งเป็นสตรีเลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และขอเป็นสาวกเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา แต่ต่อมาการบวชภิกษุณีก็หมดไปด้วยข้อจำกัดของสตรีที่จะถือปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาได้

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระนุ้ย สมปโนโน, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ท่านได้มองเห็นความสำคัญของสตรีว่า เป็นผู้ที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนาเจริญได้ และเป็นกำลังสำคัญสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งด้วย เพราะปัจจุบันนี้ผู้ชายลดบทบาทในการสนับสนุนพระพุทธศาสนาลงไปมาก กลับกันผู้หญิงให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาด้วยการสนับสนุนพระภิกษุสามเณร ด้วยการดักบาตร เข้าวัด ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ จึงจัดให้มีโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้น คือ โครงการพระพุทธศาสนาสำหรับสตรี เพราะเห็นว่าสตรีผู้เป็นเพศแม่สามารถที่จะถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้แก่เด็กๆ ซึ่งเป็นเยาวชนของชาติในอนาคตได้อย่างลึกซึ้ง และผู้เป็นธรรมมาดาเหล่านี้จะเป็นทูตทางศาสนา เพื่อปลูกฝังเรื่องธรรมพื้นฐานให้แก่เด็ก อีกทั้งได้ปลูกฝังพื้นฐานในทางสังคม ให้มีความแข็งแกร่ง โดยใช้ศาสนาเป็นสื่อสร้างสรรค์สังคม โครงการธรรมมาดาดำเนินงานอยู่ที่สวนโมกขณานาชาตอย่างต่อเนื่อง และคงจะดำเนินการต่อไปในอนาคตเพื่อพัฒนาศักยภาพของสตรีให้เป็นผู้นำทางสังคมและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เพื่อช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกหนทางหนึ่ง และเพื่อผดุงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และตระหนักเห็นคุณค่าอันเป็นคำสอนอันจริงแท้ของพระพุทธศาสนาให้กับสังคมเจริญต่อไป^{๔๘}

สรุปได้ว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีความคิดกว้างไกลมีโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโครงการขององค์กรต่างๆ เข้าอบรมหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา มีทั้งระยะสั้นและระยะยาว มีชาวต่างชาติและชาวไทยปรับเปลี่ยนกันมาอบรมเป็นระยะทำให้กลุ่มบุคคลเหล่านั้นมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม และเป็นผู้สืบทอดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นมรดกอันมีคุณค่ายิ่ง และเป็นผู้ช่วยกันเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้ขยายสู่สังคมวงกว้างออกไป

๓.๓.๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโครงการพระธรรมทูต

การอบรมพระธรรมทูตเป็นโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปทั่วโลก ดังที่ พระครูใบฎีกาณเทียร มณฺธิโร ได้กล่าวไว้ว่าพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีคนรู้จักทั่วโลกเพราะท่านมีความพยายามที่จะทำให้โลกมนุษย์ปราศจากกำแพงทางศาสนาที่มาขวางกั้น ต้องการให้คนมีความเข้าใจกันระหว่างศาสนา และต้องการให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลก โดยใช้ศาสนาเป็นสื่อกลางด้วยกัน จึงเกิดโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระธรรมทูตจึงเกิดขึ้นเพื่อจะได้มีตัวแทนทางการเผยแผ่ศาสนาออกไปประสานความเข้าใจ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างคนต่างชาติดังศาสนานั้นเอง โครงการอบรมพระธรรมทูตจะจัด

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระภาวนาโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ขึ้นที่สวนโมกขนาถาสนาเป็นรุ่นๆ ซึ่งมีทั้งพระภิกษุสามเณรและบุคคลทั่วไป เข้าอบรมตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ มีทั้งวิชาการพูดและวิชาการเผยแผ่ด้วยเทคนิคต่างๆ วิชาการก่อสร้างพื้นฐาน วิชาภาษาอังกฤษ วิชาวิปัสสนากรรมฐาน และอานาปานาสติ เมื่ออบรมสำเร็จเรียบร้อยแล้วจึงแยกย้ายไปกลับสู่ภูมิลำเนาของตน และยังมีธรรมเนียมมาสมณานาชาติดีก ๑ แห่ง คือ ที่บ้านคอนเคี่ยม ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำหรับอบรมเฉพาะชาวต่างชาติโดยตรงนั้นได้มีพระสันตติโก ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวเยอรมันที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาและบวชเป็นพระภิกษุมาหลายปี จึงได้ดำเนินการอบรมพระธรรมทูตด้วยหลักสูตรที่ทางสวนโมกข์กำหนดขึ้น เมื่ออบรมเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงแยกย้ายกันกลับประเทศของตน เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปด้วย^{๕๕}

ในช่วงระยะแรกของการอบรมพระธรรมทูตนั้นพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ฝึกอบรมด้วยตนเองโดยการนำผู้ที่มาเข้ารับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติให้ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด สถานที่ฝึกอบรมตลอดหลักสูตร คือ ค่ายธรรมบุตร (ค่ายลูกเสือ) ภายในวัดสวนโมกขพลาราม เน้นการใช้ชีวิตอย่างสมณะ เกิดประโยชน์สูงสุดและประหยัดอย่างที่สุดเพื่อเป็นการทำตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าที่เป็นต้นแบบของพระธรรมทูตในพระพุทธศาสนา ผู้ที่เข้ามาฝึกอบรมจะมาฝึกฝนตนเองโดยไม่สวมรองเท้าตลอดช่วงระยะเวลาการฝึกอบรมไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกใดๆ เรื่องต้องเดินจาริกผ่านป่าไม้ ภูเขา และทุ่งนาแม้แต่เรื่องของการฉันผู้เข้ามาฝึกอบรมจะฉันอาหารเพียงแค่มื้อเดียวโดยที่ไม่ใช้ช้อนแต่ให้ใช้มือแทน แม้กระทั่งเรื่องของการจำวัดผู้เข้ามาฝึกอบรมจะต้องจำวัดที่กลางสนามหญ้าในค่ายธรรมบุตร (ค่ายลูกเสือ) โดยไม่ได้ใช้มุ้งกางและมีเทียนจุดไว้เพื่อส่องแสงสว่างในเวลาต้องการจะทำภารกิจในเวลากลางคืนโดยที่ไม่ได้ใช้ไฟฉาย

ดังที่ พระเมธี สุมะธโร ได้กล่าวไว้ว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ใช้ค่ายธรรมบุตร (ค่ายลูกเสือ) ซึ่งเป็นสถานที่เดิมของสวนโมกขพลารามมีเนื้อที่ ๓๐ ไร่ มีกำแพงล้อมรอบเหมาะสำหรับการทำกิจกรรมการอบรมภาวนาโดยไม่มีเสียงรบกวน ท่านเคยใช้เป็นสถานที่อบรมลูกเสือตั้งแต่ปี ๒๕๐๕ เป็นต้นไป เหตุที่ใช้คำว่าค่ายธรรมบุตร (ค่ายลูกเสือ) เพราะเป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่า ลูกเสือ ส่วนธรรมบุตร คือ สถานที่เกิดแห่งธรรม คือ ลูกเสือ ลูก คือ บุตร เสือนั้นต้องประกอบด้วยคุณธรรม คือ ความกล้าหาญ ความสามารถ ความหวังดีต่อเพื่อนร่วมโลกรักความถูกต้องและความยุติธรรม พระธรรมทูตจึงต้องมีความเป็นอย่างนี้และต้องมีความอดทนกับสิ่งที่จะต้องฝึกฝนตนเองพร้อมทั้งสมบูรณ์ด้วยศีลสมาธิ ปัญญา และที่สำคัญให้อยู่เหนือปัญหาทั้งปวง ท่านได้ใช้สถานที่แห่งนี้เป็นหลักในการ

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาณเทียร มณฺธิโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนโมกขพลาราม, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

อบรมแต่ในช่วงขณะของการฝึกอบรมท่านจะใช้สถานที่อุโบสถของสวนโมกข์ในการทำความเข้าใจกันในเรื่องของวัตถุนิยมที่ทำให้คนในโลกนี้ต้องตกเป็นทาส โดยถือหลักและแนวทางของท่านที่ได้ตั้งปณิธานไว้ทั้ง ๓ อย่าง เพื่อเป็นเป้าหมายของการเป็นผู้ฝึกอบรมเพราะได้มองเห็นการณ์ไกลแล้วว่า การที่พระธรรมทูตสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ชาวต่างชาติได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งปฏิบัติได้ผลแล้วสามารถสอนชาวต่างชาติด้วยกันได้ เพราะท่านมองเห็นว่าชาวตะวันตกมีอิทธิพลต่อโลกมากถ้าเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ได้ปฏิบัติจริงตามหลักพุทธธรรมโลกจะมีสันติภาพเร็วขึ้น^{๖๐}

จะเห็นได้ว่าท่านได้ทำหน้าที่บทบาทของความเป็นทูตเพื่อให้คนได้รับธรรมที่แสดงและสื่อออกไปสู่คนที่ยังต้องการแสงสว่างแต่ขาดคนชี้นำ ขาดกัลยาณมิตรที่ดีในการช่วยนำแนวทางในการดำเนินชีวิตสิ่งสำคัญที่เน้นอย่างมากในการใช้ชีวิต คือ ให้มองมาที่จิตใจ ได้นำเรื่องของอานาปานสติมาทำความเข้าใจโดยการฝึกอบรมแก่บุคคลทั่วไปด้วยพร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรให้ฝึกจิตโดยการนำอานาปานสติมาทำความเข้าใจ ซึ่งเป็นการอบรมอานาปานสติ คือ วิธีการออกจากอำนาจของวัตถุนิยมวิธีหนึ่งเป็นวิธีการใช้วัตถุเพื่อรับใช้จิต ดังที่ท่านพยายามอบรมสั่งสอนไว้ให้เป็นบทเรียนแรก สำหรับการชักชวนเพื่อนมนุษย์ให้ออกจากวัตถุนิยมออกจากอำนาจของกิเลสเพื่อเป็นการเรียนรู้ สิ่งที่สำคัญในชีวิตที่ทุกคนได้โอกาสเดินตามแนวทางที่ท่านชี้แนะไปสู่ความสุขของชีวิตที่ดีงาม

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรโดยตรง การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหน้าที่หลักสำคัญมากของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ที่ได้ดำเนินการในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามาช้านานโดยการสร้างเครือข่ายของนักเผยแผ่ให้ก้าวไปสู่ต่างแดนจึงจัดอบรมพระธรรมทูตส่งธรรมไปยังต่างแดนอันเปรียบด้วยกับแสงสว่างในการดำเนินชีวิต จนทำให้ได้รับความสนใจทั่วโลกเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย กลายเป็นนักปราชญ์ในทางจิตวิญญาณด้วยความมุ่งมั่นและพยายามสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมและให้เกิดสันติภาพทั่วโลก

๓.๓.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่การดำเนินงาน เพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป มีผู้คนเคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย นำมาปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระเมธี สุเมธโส, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

เหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาก็เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์อย่างมากตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรমัตถประโยชน์ (ประโยชน์สูงสุด) ดังที่ พระนุ้ย สมปนโน ได้กล่าวไว้ว่า การอบรมชาวต่างชาติจะอบรมทุกวันที่ ๑-๑๐ ของทุกเดือน ชาวต่างชาติที่เข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม โดยสอนอานาปานสติภาวนา ส่วนใหญ่มาจากต่างประเทศทั่วโลก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส แคนาดา เยอรมันและประเทศอื่นๆ ซึ่งชาวต่างชาติเหล่านี้มากันโดยไม่ได้นัดกันไว้ก่อน โดยจะมาพร้อมกันที่สวนโมกขนาถาสนาทุกวันทั้ง ๑-๑๐ ของทุกเดือน หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป การอบรมแต่ละครั้งมีชาวต่างชาติเข้าร่วมประมาณ ๗๐ ถึง ๑๐๐ คน

โครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการอบรมชาวต่างชาติ เป็นวิธีการเผยแผ่และส่งเสริมให้ชาวต่างชาติได้ปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ที่ทำขึ้นเพื่อตอบสนองปณิธานของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ที่ว่าให้ทุกคนเข้าใจกันระหว่างศาสนา ซึ่งชาวต่างชาติที่มาอบรมจะมาจากต่างภาษา ต่างศาสนา การอบรมสมาธิภาวนา จึงเป็นวิธีการหลอมบุคคลเหล่านั้นให้มีความเข้าใจกัน โดยใช้ศาสนาเป็นสื่อกลาง ซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้ช่วงระยะเวลาตั้งแต่วันที่ ๑-๑๐ ของทุกเดือน ในการอบรมนั้นจะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างชาวต่างชาติ เช่น ให้ปฏิบัติธรรมด้วยการนั่งสมาธิ เดินจงกรม การสนทนาธรรมเพื่อไขข้อปัญหาทางศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันการทำสมาธิจึงเป็นการฝึกจิตให้ปล่อยวางจากสิ่งที่เรียกว่า กิเลส รวมทั้งการร่วมทำกิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างความเข้าใจ เพื่อความผูกพันให้บุคคลอยู่ร่วมกัน และนำธรรมไปดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขโดยไม่มีกำแพงเชื้อชาติ ศาสนา มาขวางกั้นไว้ ใครมีความทุกข์ร่วมช่วยเหลือ ใครมีความสุขร่วมยินดีเพื่อให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลก ในเมื่อชาวต่างชาติได้ปฏิบัติธรรมที่ท่านสอนจึงทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา จนกระทั่งชาวต่างชาติบางคนได้เข้าปฏิบัติธรรมเป็นประจำและบางคนได้ขออุปสมบทแล้วเข้าพรรษาที่สวนโมกขนาถาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีชื่อเสียงแผ่กว้างไกลไปทั่วโลก สืบเนื่องจากความศรัทธาของผู้ที่มาศึกษาธรรมะและได้รับผลจากการกระทำนั้นไปบอกต่อผู้อื่น ชาวต่างชาติมากมายจึงเกิดความศรัทธาและเดินทางมาศึกษาธรรมะที่สวนโมกขพลารามแต่ละเดือนมีเป็นจำนวนมาก อานิสงส์ที่ชาวต่างชาติได้รับรู้ธรรมจะถูกเผยแผ่ต่อไปสู่ผู้อื่นซึ่งเป็นการต้องการของท่านจึงมีการอบรมชาวต่างชาติขึ้นเป็นประจำทุกเดือนโดยการนำของท่านและมีพระภิกษุสามเณรที่สวนโมกขพลารามที่มีความรู้ในเรื่องของอานาปานสติจนแนะนำผู้อื่นได้และที่สำคัญ

คือ สามารถสื่อสารกับคนต่างชาติได้เข้าใจทำให้การอบรมภาวนามีความก้าวหน้ามากหรือถ้าผู้ที่มาเข้ารับการอบรมที่เป็นชาวต่างประเทศคนใดเข้าใจในเรื่องของอานาปานสติอย่างลึกซึ้งซึ่งจะทำให้เป็นตัวอย่างในการอธิบายให้ชาวต่างชาติที่มาเข้ารับการอบรมด้วยกันได้เข้าใจเนื้อหาสาระที่ได้ฟังแล้วสามารถขยายแนวทางของการปฏิบัติได้มากขึ้นไปอีก^{๖๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้มีบทบาทที่สำคัญในการนำธรรมะเข้าไปสู่อารยธรรมของชาวตะวันตกอย่างต่อเนื่องเพราะท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในภาษาต่างประเทศอย่างดีเยี่ยมที่เกิดจากการฝึกฝนด้วยตนเองจนสามารถสอนธรรมะเป็นภาคของภาษาอังกฤษได้อย่างแม่นยำและถูกต้องส่งผลให้ชาวต่างชาติได้เข้าใจธรรมะอย่างลึกซึ้งได้ โดยเฉพาะเรื่องอานาปานสติซึ่งส่งผลให้การปฏิบัติภาวนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญระดับจิตใจมุ่งไปสู่ความสุขอันเกิดจากความสงบ เมื่อชาวต่างประเทศได้รับความสุขอันทรงคุณค่านี้แล้วจะนำไปพัฒนาตนเองปรับปรุงตัวเองให้เข้ากันได้กับสังคมที่กำลังพัฒนาที่เน้นให้มีความเจริญทางด้านวัตถุได้โดยที่ตนเองไม่ได้หลงไปในกระแสของวัตถุที่มีความหรรษาฟุ้งเฟ้อจนกลายเป็นวัตถุนิยมที่มาปรนเปรอตนเองให้มีความสุข โลภ โกรธ หลง เป็นการควบคุมความรู้สึกรู้สึกของตนเองเสียได้

การจัดอบรมให้กับชาวต่างประเทศนั้นจึงเป็นหน้าที่หลักของท่านที่ได้กระทำอย่างต่อเนื่องและส่งผลให้ในแต่ละเดือนของการอบรมจะมีชาวต่างประเทศที่มาตั้งใจปฏิบัติอย่างจริงจังด้วยความศรัทธาและเชื่อมั่นในผลที่ได้รับจากการปฏิบัติมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ โดยเป็นที่รู้กันว่าจะมีการอบรมภาวนากันที่สวนโมกขนิมิตาสนาโดยการนำของท่านถึงแม้จะเป็นช่วงก่อนการเข้ารับการอบรมที่แห่งนี้จะมีการปฏิบัติสมาธิภาวนาอยู่ตลอดเวลาทุกลมหายใจเข้าออกทำให้ชาวต่างประเทศที่มานั้นได้ตั้งใจในการปฏิบัติอบรมจิตอย่างเต็มที่ด้วยความเข้มแข็งและอดทน เพื่อต้องการความสงบอันเป็นเครื่องมือนำพาชีวิตให้เกิดความสุขพร้อมที่จะต่อสู้กับอุปสรรคที่เข้ามาในชีวิตของตน

สรุปได้ว่า ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนทุกคน มีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคงแก่ชาวต่างประเทศ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เผยพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดียิ่งทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เพราะท่านเป็นพระภิกษุที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาและมีความรู้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี และการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นกิจทางศาสนาที่ต้อง สั่งสอน อบรม เทศนา และการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ชาวต่างชาติเกิดความศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและดำรงตนอยู่ในสังคมที่วันวายได้

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระนุ้ย สมปนฺโน, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าบทบาทของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วแต่เป็นการกระทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนารักษาธรรมวินัยเอาไว้ โดยการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวพุทธทั้งหลายได้ถือเอาเป็นแบบอย่างและนำไปปฏิบัติตาม เพื่อฝึกฝนตนเองในการพัฒนาทางกาย วาจา ใจ มีการกระทำตัวอย่างให้ได้ดู ใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างสมณะให้เห็น แสดงความสงบเย็นให้ได้เข้าถึงและสัมผัสได้ กระทั่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการค้นหาเทคนิควิธีการในการดึงชาวพุทธออกมาจากอำนาจวัตถุนิยมเข้ามาสู่ธรรมโดยเน้นการใช้สื่อต่างๆ ประกอบเข้าด้วยกันและผสมผสานกับการใช้สื่อศิลปะมาประกอบในการบรรยายธรรมเพื่อให้สามารถมองเห็นภาพจากการพูด รวมไปถึงการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งเรียกว่าหนังสือพิมพ์พระพุทธศาสนารายไตรมาสเพื่อประกอบข่าวสารในการอ่านให้ได้รับธรรมที่เข้าสู่จิตใจของผู้ศรัทธามากขึ้นและยังมีกลุ่มของผู้ที่สนใจยังได้รับการฝึกอบรมและฟังธรรมะเป็นกรณีพิเศษโดยการฝึกอานาปานสติภาวนาที่จัดให้มีการฝึกปฏิบัติอยู่ประจำที่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งของการอบรม ผู้ที่สนใจจึงได้รับความสุขอันเกิดมาจากความสงบรวมทั้งได้เกิดความรู้และทักษะในการที่จะเผยแผ่ธรรมะให้กับชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาสู่เมืองไทยและยังมีความชำนาญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะการดำเนินงานของท่านดังกล่าวทำให้ชาวพุทธทั่วโลกได้เห็นความสำคัญและสนใจพระพุทธศานามากขึ้น ซึ่งเป็นการผดุงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้เจริญในสังคมไทยต่อไป